

Holtomiglan, holtodiglan...

avagy a családon belüli erőszak az alkotmányjog aspektusából

„Ásó, kapa, nagyharang”

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés és témafelvetés	4
2. Fogalomtérkép.....	6
2.1. A család	6
2.2. Az erőszak.....	7
2.3. A családon belüli erőszak.....	8
2.4. A távoltartás	9
2.5. Gyermekbántalmazás	10
3. A családon belüli erőszak fogalmának jogtisztá ismertetése	11
3.1. A családon belüli erőszak jelenségének természetrajza.....	11
3.2. Az erőszak megnyilvánulási formái	12
3.2.1. Láthatatlan sebek: Az érzelmi abúzus.....	13
3.2.2. Nyoma marad - fizikai abúzus	13
3.2.3. Szex vagy erőszak? A szexuális abúzus.....	14
3.3. A bántalmazási folyamat fázisai	14
4. Védelem vagy börtön?	19
4.1. A család-fogalom törvényi szabályozásának kérdései	19
4.3. Elméletek az ok-okozat viszonyrendszer feltérképezéséhez.....	24
4.5. A bántalmazó-bántalmazott viszonyrendszer feltárása	27

4.5.1. A bántalmazó.....	28
4.5.2. A bántalmazott	28
4.5.2.1. Nők elleni erőszak.....	30
4.5.2.2. Közvetett bántalmazás - a gyermek, mint sértett	31
5. Állami szerepvállalás	35
5.1. Zárt ajtók mögött - a magánszféra védelme	37
6. A jelen helyzet: 2012-es népi kezdeményezés	40
7. De lege ferenda.....	43
8. Összegzés	46
1. Melléklet.....	48
Irodalomjegyzék.....	49

1. Bevezetés és témafelvetés

„A család olyan szó, amelynek a jelentésében benne van a biztonság, a sziklaszilárd alap, az a hely, ahová hazamehetünk, amelyben felnőhetünk [...], amelyből kirepülhetünk, de mégis emlékszünk rá és belekapaszkodhatunk,[...] Ez az a hely, ahol elkezdődik az életünk, és ott szeretnénk, ha véget érne.” (Danielle Steel)

Dolgozatom témája a családon belüli erőszak olykor elhallgatott, falak közé zárt és társadalmilag elítélt jelenségét veszi górcső alá, valamint igyekszik azt az alkotmányjog aspektusából vizsgálni. A napjainkban egyre inkább felerősödő társadalmi igény hatására végre jogi formát ölteni látszik a család fogalma és a családon belüli erőszak adekvát szankcionálásának rendszere. Úgy vélem, mind az aktuálpolitikai helyzet Magyarországon, mind a téma interdiszciplináris volta igényli a dolgozatban kifejtett vizsgálódást, és a látókör egyfajta kiszélesítését ezen a szociálisan érzékeny mezsgyén. A probléma mellett nem mehetünk el, a dolgozat sorai egy lehetséges megoldás módozatait kívánják felfedni.

- a. Első nagy tartalmi egységként a családon belüli erőszak fogalmát egy „jogtisztá” szemlélettel igyekszem körbejárni, mind szociológiai, kriminológiai, pszichológiai és egyéb háttértudományok, valamint a gazdag interdiszciplináris szakirodalom segítségével. Később az értelmezési tartományt a hatályos jogi szabályozás szolgáltatja, különös tekintettel Magyarország Alaptörvényére és a 2011. évi CCXI. törvényre. Vizsgálódásom a hatályos magyar szabályozás kapcsán kiemelten értekezik a hiányosnak vélt alapfogalmakat illetően.
- b. Ezt követően igyekszem magát az alapjogi konfliktushelyzeteket mélyebben ismertetni, mind a bántalmazott, mind a bántalmazó relevanciájában, külön alfejezetet szentelve a közvetett sérelmet szenvedett gyermekek védelmének, illetve a nők elleni erőszaknak.
- c. A lineáris szerkezeti felépítés idomul a tartalomhoz, igyekeztem egymásra építeni, egymásból építeni dolgozatom építőköveit. Ennek fényében az alapjogi viszonyrendszer tanulmányozása elengedhetetlen dolgozatom másik nagy tartalmi egységének megértéséhez, az állami szerepvállalás kérdéseinek megtárgyalásához. Az alkotmányjogi princípiumok védelme alatt álló családi egység érdekében meddig vállalhat szerepet az állam, meddig kell passzív szereplőként és mikortól kell aktív

résztvevőként megjelenni a büntetőjog által bírált cselekmény elhárítása érdekében? Az erőszak maradhat-e magánügy? Ezen kérdésekre igyekszem választ kínálni az állami szerepvállalás lehetőségeit taglaló fejezet kapcsán.

- d. A dogmatikai kérdéseken túlmenően dolgozatomban nem titkolt szándéka azon társadalmi tényekkel részletesebben foglalkozni, amelyek a 2012-es népi kezdeményezés kapcsán felszínre kerültek. A jogi háttéranyag, a belső és külső konfliktusok feltárása hozzásegítenek, hogy meglássuk kit szükséges jogvédelemben részesíteni.
- e. Kitűzött célom ezen komoly társadalmi súllyal rendelkező téma megvilágítása mellett, *de lege ferenda* a védelemre szoruló bántalmazott érdekeinek prioritásával, az általam ideálisnak tartott szabályozás és intézményi rendszer bemutatása. A szakirodalom, különböző tanulmányok, illetve statisztikai adatok és jogesetek eredményei is segítették a téma árnyalását e tekintetben. A jogász szakma egyik legékeesebb, legérdekesebb feladata a jogalkotás, a joghézagok megtöltése, egy új fogalom megformálása, egy *novum* kidolgozása a dinamikus jogfejlődést szolgálva, amelynek elősegítésére én is törekszem. Reményeim szerint az elkövetkező oldalak hozzásegítenek és közelebb visznek a családon belüli erőszakból való kiút megtalálásához, és ahol látnunk kell a család intézménye igazi érték és az ősi „védőháló”, amelyből nem menekülni kell, hanem azt őrizni és védeni igyekezzen minden ember.

2. Fogalomtérkép

Ezen fejezettel kívánom a későbbiekben felmerülő jogalkotási, jogértelmezési kérdések alapjait lefektetni. Az alapfogalmakat ismernünk kell, mind a társadalom által kialakított és elfogadott hétköznapi értelmükben, mind pedig a jogilag kimunkált, szabályozott definícióként. A **család, erőszak, családon belüli erőszak, távoltartás, gyermekbántalmazás** fogalmi rendszerének relevanciájában igyekszem ismertetni a fogalmi vizsgálódásokat megalapozó, a fogalmi tartalom alakítása szempontjából hasznos nemzetközi szintű szabályozást, illetve a hatályos magyar törvényi rendelkezéseket is.

2.1. A család

A családi jogi tankönyvek¹ az alábbiak szerint aposztrofálják a család fogalmát. Ezek a definíciók helytállóak egy alkotmányjogi vizsgálat alapjaként. A család tehát a társadalom olyan mikrostrukturális részrendszere (kiscsoportja), amely önmagában is viszonylag teljes egységként van jelen, szoros, sokirányú kapcsolatban van a társadalom más részrendszereivel, illetve olyan keret, amelyben a családtagok egymással együttműködésben, szeretetben, szolidaritásban álló, egymásra utalt és egymásért felelős személyeknek tartós személyi és vagyoni közösségében élnek, amelynek alapja jogilag törvényes párkapcsolat (házasság), vérségi kötelék vagy jogi aktus.

A családszociológiai könyvekben² a család fogalma a szokásosnál tágabb annyiban, hogy a diszciplína családnak tekinti a jogilag nem rögzített tartós együttélési formákat is, és annyiban szűkebb, hogy csak a tartós kapcsolatban állókat (együtt élőket) tekinti családnak.

A család kifejezés a jogi szabályozásban számos szinten megjelenik, ezért úgy vélem a tartalom szempontjából elengedhetetlen a család fogalmát részletszabályozás szempontjából vizsgálni mind a nemzetközi és hazai szinteken is. Erre tágabb tartalmi keretet biztosítva külön fejezetben biztosítom a fogalom értelmezését és az esetleges hiányosságok feltárását. Lásd későbbiekben a A család fogalom törvényi szabályozásának kérdései címszó alatt.

¹ Hegedűs Andrea: Családi Jog (Egyetemi jegyzet), Kis-Ker Bt., Szeged, 2011

² Farkas Péter: Családszociológia és gyermekvédelem, PPKE-BTK, Budapest, 2000

2.2. Az erőszak

„Nincs egyetlen ok, ami megmagyarázná, hogy az egyik ember miért válik erőszakossá, bántalmazóvá, míg egy másik személy nem. Az erőszaknak összetett okai vannak, szerteágazó gyökerekkel – biológiai, társadalmi, kulturális, gazdasági, érzelmi és politikai.”³

Köznapi értelemben és a közbeszédben a társadalom az erőszakkal olyan gyakran előre eltervezett cselekményeket azonosít, amelyek más élőlényeknek fájdalmat, sérülést, szenvedést, kárt okoznak, illetve más embereket valamire fizikai erővel vagy hatalmi, lelki, mentális benyomással (rá)kényszerítenek. Ez persze gyakran agresszív magatartási formával párosul.

Az erőszak jogi fogalmának definiálásához szükségszerű már meglévő ismereteinkből építkezni. A büntetőjog általános részének fogalomtára kimerítően ad számot kényszer és a fenyegetés tényállása⁴ kapcsán az erőszak fogalmáról. Az erőszak – a Legfelsőbb Bíróság már hatályon kívül helyezett 93. számú büntető kollégiumi állásfoglalása értelmében – *„valamely személyre közvetlenül ható olyan fizikai erő kifejtése, amely az ellenállást megtöri”*.

Az erőszak lehet akarat megtörő (*vis absoluta*, például, ha valakit lefognak, lekötöznek) és akaratot hajlító (*vis compulsiva*, például a bántalmazással megvalósult kényszerítés).⁵

Az erőszak esetében releváns kényszer fogalma kapcsán nem hagyható figyelmen kívül az új Btk. (2012. évi C. törvény)⁶ szabályozási rendszere értelmében a kényszerítés tényállása a következők szerint változik: *„195. § Aki mást erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, és ezzel jelentős érdeksérelmet okoz, ha más bűncselekmény nem valósul meg, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”*

³ WHO World Report on Violence and Health, 2002. saját fordításban

⁴ Btk. 26. § (1) Nem büntethető, aki a cselekményt olyan kényszer vagy fenyegetés hatása alatt követi el, amely miatt képtelen az akaratának megfelelő magatartásra.

⁵ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, HVG Orac, Budapest, 2008

⁶ Hatályba lépés ideje: 2013. 07. 01.

A kényszer gyakorlati megjelenése leginkább a lelki abúzus során mutatkozik meg, amikor is tényleges fizikai bántalmazás nem történik a bántalmazó oldaláról.⁷

A dolgozattal érintett kérdések vizsgálatában azonban el kell térnünk valamelyest a túl dogmatikus büntetőjogi erőszak-fogalomtól, és megalkotnunk a családon belüli erőszak működőképes definícióját, amely objektív védelmet képes nyújtani attól a változatos formában megvalósuló bántalmazástól, amelytől annak sértettjei szenvednek. Ezen jogalkotási kérdésekről a későbbiek folyamán a népi kezdeményezés kapcsán felmerülő új törvényi tényállás megszületése kapcsán értelmezem. (Ld. későbbiek folyamán a 2012-es népi kezdeményezésről szóló fejezetben.)

2.3. A családon belüli erőszak

A családon belüli erőszak ismertetőjegyei alapján egyértelműen meghatározható. Egyik eleme, hogy a bántalmazott és a bántalmazó mindig ismerik egymást, leggyakrabban a család vagy egyéb intim viszony köti, kötötte össze őket. Másik eleme az erőszakos magatartás vagy annak előkészülete, kísérlete a bántalmazó részéről.

Úgy vélem a legalkalmasabb és legoptimálisabb meghatározás - az eddig elfogadott jogi szabályozás áttekintésével - a távoltartás intézményének szabályozása kapcsán a 2009. évi LXXII., a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló törvényben (Távtv.) található. A törvény értelmező rendelkezése szerint ún. hozzátartozók közötti erőszaknak minősül: „a) a bántalmazó által a bántalmazott sérelmére megvalósított, a méltóságot, az életet, a szexuális önrendelkezéshez való jogot, továbbá a testi és lelki egészséget súlyosan és közvetlenül veszélyeztető tevékenység; b) a bántalmazó által a bántalmazott sérelmére megvalósított, a méltóságot, az életet, továbbá a testi és lelki egészséget súlyosan és közvetlenül veszélyeztető mulasztás (a továbbiakban együtt: hozzátartozók közötti erőszak).”⁸ (A részletesebb jellemzést a Családon belül - Viszonyrendszerek című fejezetben adom meg ezzel kapcsolatban.)

⁷ 2012. évi C. törvény a büntető törvénykönyvről

⁸ Távtv. 1. §

2.4. A távoltartás

A távoltartás intézményét a jogalkotó 2006-ban iktatta be a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) rendszerébe, majd a hatékonyabb fellépés érdekében a 2009. évi LXXII. törvénnyel megteremtette a távoltartás büntetőeljáráson kívüli, ún. ideiglenes megelőző és megelőző távoltartás elrendelésének lehetőségét. A magyar jogi hagyományban ezen jogintézménynek nincs előzménye, azt az Egyesült Államokból és Nyugat-Európából „importáltuk”, ahol évtizedek óta alkalmazzák a családon belüli erőszak áldozatainak védelmére. (A távoltartás egyes változatainak alkalmazhatóságáról a *de lege ferenda* javaslat értekezik majd bővebben.)

A távoltartás a mozgásszabadság és a tartózkodási hely szabad megválasztásának korlátozásával járó kényszerintézkedés, melyet – hasonlóan a lakhelyelhagyási tilalomhoz és a házi őrizethez – a törvényhozó az előzetes letartóztatás alternatívájaként alkotott meg.⁹

A Távtv. 5-6. §§-ai értelmében az ideiglenes megelőző távoltartás, valamint a megelőző távoltartás átmenetileg korlátozza a bántalmazó tartózkodási szabadságát, a tartózkodási hely szabad megválasztásának jogát, szülői felügyeleti jogát, valamint gyermekével való kapcsolattartási jogát. Akivel szemben ideiglenes megelőző távoltartást, illetve megelőző távoltartást rendeltek el, a távoltartás hatálya alatt köteles magát távol tartani a bántalmazottól, a bántalmazott életvitelszerű tartózkodására szolgáló ingatlantól, az ideiglenes megelőző távoltartó határozatban, illetve a megelőző távoltartó határozatban megjelölt más személytől, és tartózkodni attól, hogy a bántalmazottal közvetlenül vagy közvetve érintkezésbe lépjen.

2.5. Gyermekbántalmazás

Ha valaki sérülést, fájdalmat okoz egy gyermeknek, vagy ha a gyermek sérelmére elkövetett cselekményt – noha tud róla, vagy szemtanúja – nem akadályozza meg, illetve nem jelenti gyermekbántalmazást követ el. A gyermeket a bántalmazás érheti családon belül, illetve családon kívül.¹⁰

A gyermekbántalmazás kérdése specifikus, hiszen a gyermekekhez fűződő jogok értelmében az őket ért sérelem és erőszak, súlyosabb értékítéletet érdemel mind a jogalkotó, mind a társadalom részéről. Dolgozatom a bántalmazottak relevanciájában, külön fejezetet szentelve a gyermekbántalmazásnak, a gyermekek jogállásáról és az őket ért közvetett családon belüli erőszakról igyekszik a rálátást segíteni. (Ld. továbbiakban a „Gyerekszoba” - A gyermekbántalmazás és a közvetett áldozati státusz című fejezetben.)

¹⁰ Módszertani ajánló rendőröknek
<http://www.gyermekebantalmazas.hu/celcsoportok/szakembereknek/category/szakembereknek/9-Gyermekebantalmazas>

3. A családon belüli erőszak fogalmának jogtiszta ismertetése

„Ahol a szeretet véget ér, ott kezdődik a gyűlölet” (Lev Tolsztoj)

3.1. A családon belüli erőszak jelenségének természetrajza

Ahhoz, hogy a jogi vizsgálódást megkezdhessük, úgy gondolom, látnunk kell: a családon belüli erőszak nem csak egy jogi szankcióval is fenyegetett *delictum*, a *szakirodalom számos oldalról vizsgálódott e téma kapcsán*. A családon belüli erőszak jelensége nem újdonság, hiszen az, mint szociológiai jelenség vagy kriminológiai entitás¹¹ a XX. század 1960-as éveinek „felfedezése”.¹²

A „megvert gyerek szindróma” súlyosságát először öt orvos a *Journal of the American Medical Association* című szaklapban, 1962-ben tárta fel. Amikor egy évre vonatkozóan átnézték 71 baleseti ambulanciáján a betegségekről készült röntgenfelvételeket, 300 gyermekbántalmazási esettel találkoztak, amelyek 11%-a végződött halállal, 28%-a pedig maradandó agykárosodással.¹³

Nem sokkal később a nőmozgalmak indítottak kampányt a bántalmazott feleségek súlyos helyzetének ügyében a probléma egyre inkább hangsúlyt kapott, az évek teltek és tabudöntő harcok falakat döngettek. Elsőként e sorban nemzetközi egyezmény is született a nők elleni diszkrimináció minden formájának megszüntetéséről, amely 1982 óta a magyar jogrendszer része.¹⁴

¹¹ A családon belüli erőszakot a bűnözést társadalmi jelenségeként vizsgáló kriminológia tudja egységesen kezelni, a normatív kategóriákat alkalmazó anyagi jog eszközeivel a kezelése nem lehetséges, vagy nehezen elképzelhető.

¹² Alföldi Ágnes Dóra: A családon belüli erőszak problematikája a XXI. századi Magyarországon, Magyar Tudomány 8/2011.

¹³ C. H. Kempe – F. N. Silverman – B F. Steele – W. Droegemueller – H. K. Silver: „The Battered-Child Syndrome”, *Journal of the American Medical Association*, 1962, 17-24.

¹⁴ The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), 1979, elfogadta az ENSZ Közgyűlése. Az egyezmény szövege angolul elérhető: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm> (2012. 11. 28.)

A családon belüli erőszakot elszenvedőkről gyakorlatilag nem lehet pontos statisztikát készíteni, mivel csak kevesen mernek lépni ellene, kevés a napvilágra kerülő eset. Így csak becslésekre lehet támaszkodni, amelyek alapján a kérdés Magyarországon félmillió embert érint.¹⁵ Minden héten legalább egy nő, minden hónapban legalább egy gyerek veszti életét a családon belüli erőszak miatt.¹⁶ A tapasztalatok azt mutatják, hogy a segítségkérés megtörténik az áldozat részéről, de amint az ténylegesen figyelmet kap és valamiféle intézményesített eljárás történik, addigra a bántalmazott félelmében visszalép a további eljárástól. A visszahúzó okai között szerepelhet pl. a családon belüli állandó rettegés és az érzelmi, anyagi függőség a család többi tagjától, legfőképpen a bántalmazótól.¹⁷ Dolgozatomban relevanciájában szeretném kifejezni, hogy nem csak egy helyi és egy átmeneti „érzéstelenítésre”, valamint egy programjellegű beavatkozásra van szükség; hanem a probléma állandó kezelést, és átgondolt, megtervezett prevenciót igényel ez azonban a körületek vizsgálatával nélkül lehetetlen. (Az állami beavatkozás szerepéről a későbbiekben még értekezni fogok.)

3.2. Az erőszak megnyilvánulási formái¹⁸

A durvaság, az erőszak számos szinten megmutatkozhat, kezdve a fizikai kontaktustól mentes lelki terrortól, egészen a brutális emberölésig. A családon belüli erőszakba minden egyes családtaggal szemben elkövetett negatív töltetű cselekménytípus beletartozik. Ide sorolható minden kényszer, nagyobb fizikai erőt igénylő negatív viselkedés, a verekedés, a lelki terror, a zsarolás és még számtalan más formája a megfélemlítésnek, illetve az agresszív magatartási formáknak. A bántalmazást a szaknyelvi terminológia abúzusnak (is) nevezi; tehát megkülönböztethetünk érzelmi (pszichológiai vagy emocionális) abúzust, a fizikai, valamint a szexuális abúzust.

¹⁵ <http://www.stop.hu/belfold/felmillio-aldozat-kampany-indult-a-noket-ero-eroszak-ellen/782523/> (2012. 11. 28.)

¹⁶ <http://www.nane.hu/eroszak/vaw/tenyektevhitek.html> (2012. 11. 28.)

¹⁷ Ld. az akaratot hajlító erőszak (*vis compulsiva*) tekintetében kifejtett büntetőjogi álláspontot

¹⁸ A fejezetben és alfejezeteiben kifejtetteket - tekintettel főként az egyes magatartási formák családon belüli erőszak kapcsán történő elhatárolására - elsősorban Morvai Krisztina: Terror a családban (Budapest, Kossuth, 1998) című könyve alapján dolgoztam fel.

3.2.1. Láthatatlan sebek: Az érzelmi abúzus

A bántalmazottak elmondása szerint a lelki terror elviselése legalább olyan nehéz, mint a verése. A lelki bántalmazás során a bántalmazó úgy okoz fájdalmat, hogy a közvetlen fizikai erőszak egyáltalán nincs jelen. A bántalmazó folyamatosan bírálja, kritizálja, eltiltja a barátaival való kapcsolattartástól, fenyegeti, állandó rettegésben tartja az áldozatát. Ellenőrzi kívül, mikor találkozik, és egyfajta folyamatos nyomást igyekszik gyakorolni családtagjára. Viselkedése eredményeként a félelemben élő áldozata magányossá válik, kiszolgáltatott lesz, és nem hogy segítséget kérne, hanem egyre inkább elszigetelődik és tabuként kezeli bántalmazója viselkedését. Az esetek jelentős részében a lelki frusztráció párosul fizikai erőhatással is, kéz a kézben nyomást gyakorolva a bántalmazottra.

Az érzelmi bántalmazás jellemző és leggyakrabban előforduló megnyilvánulási formái - a Morvai által alkalmazott és fentebb idézett elhatárolások alapján - a következők:

- lekezelés, mellőzés
- elszigetelés, „elmagányosítás” (izoláció)
- fenyegetés, vádaskodás
- sértegetés, elutasítás
- mozgásszabadság és cselekvési szabadság korlátozása
- pénzzel kapcsolatos visszaélés
- állandó félelemben tartás

3.2.2. Nyoma marad - fizikai abúzus

A tetteges bántalmazás, fizikai fájdalomkeltés megnyilvánulási formái éppúgy nem sorolhatók fel kivétel nélkül, mint például az előbb ismertetett lelki abúzus formái. A bántalmazó fantáziája széles repertoárt biztosít, hogy miként éli ki magát áldozatán, találékonysága szinte kimerülhetetlen ezen a téren.

Természetesen a jogesetek, a statisztikák kapcsán itt is beszélhetünk leggyakrabban előforduló viselkedési mintapéldák halmazáról: felpofozás, ellökés (falhoz, vagy földhöz csapás), ütlegelés kézzel vagy egyéb más eszközzel (szíjjal, bottal, tárgyakkal), rúgás,

fojtogatás, szúrás vagy vágás ejtése a másik testén. Harapás, karmolás, hajcsomók kitépése, legdrasztikusabb esetekben a másik fél felgyújtása, leforrázása, megégetése. Sajnálatos módon meg kell említenünk a fizikai bántalmazás legvéresebb esetben akár halálhoz is vezethet.

3.2.3. Szex vagy erőszak? A szexuális abúzus

A harmadik elkövetési formával van ténylegesen a legtöbb kérdés, hogyan is beszélhetünk szexuális erőszakról, amikor is egy házasság vagy egy élettársi kapcsolat szerves része a szexuális együttlét is. A szexuális együttlét elengedhetetlen „kelléke” a családalapításnak, az intim együttlétnek nem szabadnak egy negatív jelzővel sem párosulnia. A szexuális erőszak elhatárolása nem egyszerű feladat, de nagyon fontos látnunk a nemi erőszak nem a szexről, nem a nemi öröm kielégítéséről „szól” elsősorban. A nemi erőszak ugyanolyan eszköz a bántalmazó kezében, mint a lelki és a fizikai terror, amelyek az áldozat nemiségével függenek össze. Fontos kiemelni, hogy a nemi erőszak nem szex, hanem erőszak. Az áldozat ellenkezik, nemmel válaszol a közeledésre, ekkor a bántalmazó agresszíven kényszeríti, megalázza és kissé határozottabban lép fel. A bántalmazó kielégülését nem a szokványos szexuális izgalom kiteljesedése, hanem partnere szenvedésének a látványa és a totális hatalomgyakorlás érzése elégíti ki. Fontos látni, hogy a családon belüli erőszak egyes megnyilvánulási formái különböznek, de értékítélet alapján mindegyik legalább ugyanolyan súlyos tud lenni az áldozat számára.

3.3. A bántalmazási folyamat fázisai

Dolgozatommal szeretnék rávilágítani arra, hogy a családon belüli erőszak során legtöbb esetben nem egy cselekmény, hanem egy folyamatról kell beszélnünk, büntetőjogi terminológiában ez a folytatódó elkövetésnek feleltethető meg leginkább.¹⁹ Mivel a bántalmazás általában nem csak egyszeri, ezzel is mélyül a folyamatos, rendszeres és célzatos terror. Ennek célja a folyamatos kontroll alatt tartás, és az, hogy a bántalmazott soha ne tudjon

¹⁹ 2012 évi C. törvény (hatályos: 2013.07.01-től; 6. § (2) *Nem bűnhalmazat, hanem folytatódóan elkövetett bűncselekmény az, ha az elkövető ugyanolyan cselekményt, egységes elhatározással, azonos sértett sérelmére, rövid időközönként többször követ el.*

a bántalmazó fölé kerekedni. Az alárendeltség és kiszolgáltatottság megléte a legnagyobb fegyver lehet a bántalmazó kezében. A későbbiekben effajta kiszolgáltatottság miatt sem mer lépni a bántalmazott, sőt riad vissza félelmében a további eljárásról, ahogy arra már a fentiekben is utaltunk. A legvégsőbb esetben a hozzátartozó életének kioltását többnyire éveken, sőt évtizedeken át tartó rendszeres és kegyetlen bántalmazássorozat előzi meg.

A családon belüli erőszak nem egyszeri cselekmény, és nem egy derült égből villámcsapásként jelentkező esemény, ellenkezőleg, egy általában nagyon is kiszámítható folyamat része. Ezt a folyamatot az alábbiak szerint lehet a legszemléletesebben, ismét Morvai szempontjaira támaszkodva²⁰ - bemutatni.

A vihar előtti „csend”: A bántalmazó egyre ingerlékenyebb, türelmetlennek tűnik, a legapróbb dolog is kihozza a sodrából. Leggyakrabban a házasság vagy az együttélés első éveiben, a terhesség ideje alatt vagy a gyermek születésével jelentkeznek. Fokozatos feszültség növekedés figyelhető meg, a családtagok között izzik a levegő, a későbbi bántalmazott igyekszik mindennemű vitát kerülni, minél kevesebb súrlódási pontot meghagyni. Ilyenkor lehetnek verbális összetűzések, kiabálások, az elszámolások fenyegető hangnemének felerősödése, és esetlegesen az első pofonok elcsattanása. Sok asszony, sértett szerint ez a legnehezebben elviselhető időszak, hiszen ott van a levegőben a feszültség, a következő pofontól való félelem, a „robbanás” időpontja kiszámíthatatlan. Azokban a kapcsolatokban, ahol az áldozat már több bántalmazási ciklust végigélt, egyre jobban ismeri a közelgő vihar jelzéseit. A vihar előtti csendben még sokszor a rettegő fél, saját magát okolja a bántalmazóval szemben, folyamatos hite és bizalma tartja fent a béke látszatát a környezete számára. „Egy pofon nem pofon” címen igyekszik felette szemet hunyni.

A vihar: A kiteljesedés, a valós bántalmazás megléte, a súlyos tettegesség, a gyakran kitartó, brutális következményekkel járó fizikai attitűd, és esetleges nemi erőszak ebben az időszakban történik meg. A bántalmazási ciklus ezen szakaszában fordul elő a legtöbb ölési cselekmény is. Sokszor az első szakasztól félelem, a menekülés megfogalmazódása generálja a bántalmazó dühét, és a „csak azért is itt maradsz”- elvét alkalmazva, az erőszak nyelvén igyekszik azt közölni. Az áldozat lassan belátja, hogy ezért őt felelősség nem terheli. Gyakran

²⁰ Morvai Krisztina: Terror a családban – A feleségbántalmazás és a jog, Kossuth Kiadó, 2003, 15-20

fordul segítségért, és környezete támogatását kéri. Hiszi és bízik abban, hogy a bántalmazó meg fog változni.

A mézeshetek: A durva cselekménysorozatot követően, a bántalmazó egyfajta megbánást mutatva bocsánatot kér tette, tettei miatt. Könyörög az elszenvedő félnek és az esetleges érintetteknek, például a gyermeket kisebb ajándékkal igyekszik levenni a lábáról. Napokig, sőt akár hetekig kifejezetten kedves, figyelmes, és igyekszik mindenkivel elfeledtetni negatív magatartását. Minél jobb formáját próbálja adni, a bántalmazó pedig értetlenül áll viselkedése előtt. Nem tudja, hogy miben higgyen, az első bántalmazásokat követően általában még vakon hiszi, hogy egyszeri is utolsó alkalom volt. A bántalmazó ezt a felismerést pedig igyekszik minél jobban elmélyíteni az áldozatban. A bántalmazott családtag is törekszik a nyugalom fenntartására, akár ha ez egy munkahelyváltásba vagy még több túlórába, vagy még több szerepvállalásra készíti. A folyamat nem ér véget, hiszen lassan letelnek a nászút csodás, hetei, a feszültség újra megnövekszik, és minden előről kezdődik. Fontos megjegyezni, ez egy általános ciklusos változást mutat be, előfordulhat, hogy a családon belüli erőszak tényleg egy egyszeri cselekedetet takar, vagy egy gyors változást mutató, csapongással kitörő skizoid állapotban jelentkezik. *(Az erőszakos magatartások „fokozatainak” és egyben „körforgásának” érzékletes szemléltetéséhez lásd az 1. ábrát az 1. Mellékletben.)*

A fentebb vázolt ismeretanyag gyakorlati bizonyítéka az alább közölt statisztikai adatokban tükröződik.²¹

- Minden ötödik nő olyan családban nőtt fel, ahol az apja verte az anyját
- A nőket érő erőszak elkövetői az esetek túlnyomó többségében partnerek vagy volt partnerek
- A nők elleni erőszakos bűncselekmények 22 százalékát partnerük vagy volt partnerük követte el. A férfiakra vonatkozó hasonló adat 3 százalék volt.
- A meggyilkolt nőknek több mint felét (volt) férjük vagy élettársuk ölte meg, Magyarországon a rendőrség adatai szerint pl. 2009-ben a megölt nők 51,2%-át (43 nőt), másik rendőrségi forrás szerint 76%-át (64 nőt) partnere ölte meg.

²¹ Statisztikai adatok a nők elleni erőszakról <http://nokjoga.hu/book/export/html/266> (2011. 11. 28.)

- Magyarországon minden héten legalább egy nőt meggyilkol férje vagy volt férje, élettársa vagy volt élettársa, barátja vagy volt barátja.
- A partnerük által megölt férfiak bírósági aktáiból az esetek 80 százalékában tudható, hogy a nő elkövetővé válását hosszan tartó súlyos feleségbántalmazás előzte meg a férfi részéről.
- A nők 23 százaléka élt át legalább valamilyenfajta fizikai erőszakot jelenlegi vagy volt férfitartnere által. (Az adat konzervatív becslésű alsó érték.)
- A testi erőszakot átélő nőket partnerük az esetek legkevesebb 7 százalékában szexuálisan is bántalmazta. (Az adat konzervatív becslésű alsó érték.)
- A testi erőszakot megélt nők 55 százaléka, a szexuális erőszakot megélt nők 44 százaléka a támadás során súlyos sérüléseket szenvedett (zúzódások, ficamok, nyílt sebek, csonttörések, fej- és arcsérülések). A nők egyharmadának orvosi ellátásra volt szüksége a sérülései mértéke miatt.
- A nők átlag 35 verést szenvednek, el mielőtt segítségért fordulnak, és akkor átlag 5-12 intézménynél, szervezetnél, hatóságnál kérnek segítséget az erőszak megállítása érdekében, mielőtt hatékony segítséget kapnak vagy megölik őket vagy gyerekeiket.
- A válást vagy szakítást követő időszakban a nőket érő erőszak gyakorisága és intenzitása jelentősen növekszik, a szakítási szándék bejelentésétől számított két évet a szakirodalom fokozott veszélyességű időszaknak tekinti. Ebben az időszakban sok nő a fenyegetésektől való jogos félelmében tér vissza a partneréhez.
- A bántalmazást megélt nők 27 százaléka arról számol be, hogy partnere az erőszakkitörések során soha nem állt alkohol vagy drog hatása alatt.
- A párkapcsolati erőszakot megélt nők más nőkhöz viszonyítva ötször olyan eséllyel esnek át vetélésen és abortuszon.
- A párkapcsolatukban bántalmazást megélt nők ötször olyan gyakorisággal számolnak be depresszióról, mint nem bántalmazott társaik. Ha a kapcsolat még tart, a depresszió esélye 13-szoros.
- A megegyezéssel való válások 90 százalékban a gyermekek az anyánál maradnak, ha azonban az apa pert indít, az esetek 40%-ában nála helyezik el a gyerekeket, miközben a bántalmazás kivizsgálására általában nem kerül sor (nem is kerülhet, hiszen a bírók többsége és az igazságügyi szakértők nem képzettek a témában).

Jól láthatjuk a családon belüli bántalmazás magas látenciát mutat, a problémáról készült statisztikai adatok segítik az igény felmérését és a későbbi intézkedések meghozatalát. A

védelemre való igény alátámasztása érdekében az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA)²² 2011–2012-ben az egész EU-ra kiterjedő felmérést készít a nők elleni erőszakról. Ez lesz az első EU-s reprezentatív felmérés, amely 40.000 véletlenszerűen kiválasztott nőt kérdez meg a 27 uniós tagállamban és Horvátországban. A felmérés várhatóan olyan megbízható és összehasonlítható adatokkal fog szolgálni, amelyek alapján a politikai döntéshozók megalapozott és célzott szakpolitikákat tudnak kidolgozni a nők elleni és a családon belüli erőszak leküzdéséhez.²³

²² Nőkkel szembeni, nemi alapú erőszak – az Unió egészére kiterjedő felmérés (Az Alapjogi Ügynökség hírlevele) <http://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/fra-factsheet-violenceagainstwomen-hu.pdf> (2012. 11. 28.)

²³ Az EU Alapjogi Ügynökségének honlapja <http://fra.europa.eu/en> (2012. 11. 28.)

4. Védelem vagy börtön?

4.1. A család-fogalom törvényi szabályozásának kérdései

A család, mint alapvető védendő egység biztosítja azt az értelmezési keretet, amelyben az erőszak minősített formáival kapcsolatot le kell folytatni. Álláspontom szerint a család egység fő ismérve az érinthetetlenség a „benne élő” személyek számára ezáltal igényelve a jogalkotótól a pontos törvényi definíció megalkotását. Mi is a család?²⁴ Ki tekinthető családtagnak? Meddig nyúlik a család törvényi kerete? Eddig milyen szintű szabályozás született a család fogalmának kapcsán?

Elsőként a család fogalmát boncolgatva, annak fogalmi elemeit és a kapcsolódó jogokat és kötelezettségeket, számos nemzetközi egyezmény tartalmazza. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (EJENY) 16. cikk (3) bekezdése értelmében a család a társadalom természetes és alapvető egysége, és joga van a társadalom, valamint az állam védelmére.²⁵ A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (PPJNEO) értelmében ugyanezen megfogalmazásával találkozunk annak 23 cikkében.²⁶ Az Emberi Jogok Európai Egyezményében (EJEE) figyelhető meg az első szűken értelmezett család fogalom, hiszen családalapítás tényét a házasságból eredezteti:²⁷ (A fogalom megjelenik továbbá az Európai Unió Alapjogi Chartájának 9. és 33. cikkében is).²⁸

Véleményem szerint ezen nemzetközi dokumentumok kiváltképp tükrözik a hazai szabályozás hibáit és annak szűken értelmezett mivoltát, mi szerint a család alapja a házasság, és a családalapítás a házasság meglétéhez köthető.

²⁴ Ld. fent: 2. Fogalomtérkép/A család

²⁵ EJENY (1948)

²⁶ PPJNEO (angol eredetiben: <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>; 2012. 11. 28.)

²⁷ EJEE (1950) 12. cikk: A házasságkötéshez való jog: A házasságkötési korhatárt elért férfiaknak és nőknek joguk van a házasságkötésre és a családalapításra, az e jog gyakorlását szabályozó hazai törvények szerint. (angol eredetiben: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5CC24A7-DC13-4318-B457-5C9014916D7A/0/Convention_ENG.pdf; 2012. 11. 28.)

²⁸ EU Alapjogi Charta; <http://eur-lex.europa.eu/hu/treaties/dat/32007X1214/htm/C2007303HU.01000101.htm> (2012. 11. 28.)

A nemzetközi kitekintést követően a hazai részletszabályozásra hívnám fel az olvasó figyelmét, melyet a jogforrási hierarchiához igazodóan az Alaptörvénnyel kezdek.

A magyar szabályozás magvát az Alaptv. L. cikke tartalmazza, amely a házasság és a család fogalmait foglalja össze. E szerint *a házasság férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösség, a család pedig a nemzet fennmaradásának alapja.* (E rendelkezés tesz említést az alább részletezendő Csvtv. sarkalatos törvényi szabályozásáról is.) Az Alaptv. végrehajtására elfogadott Csvtv. preambuluma szerint: *„A család Magyarország legfontosabb nemzeti erőforrása. A társadalom alapegységeként a család a nemzet fennmaradásának biztosítója és az emberi személyiség kibontakozásának természetes közege, amit az államnak tiszteletben kell tartania. A családban történő nevelkedés biztonságosabb minden más lehetőséghez képest. A család létrejöttének biztos alapja a házasság, amely az egymás szeretetén és tiszteletén alapuló életközösség, ezért az mindenkor megkülönböztetett megbecsülést érdemel. A család akkor tölti be szerepét, ha az anya és az apa tartós és szilárd kapcsolata a gyermekek iránti felelősségben teljesedik ki.”* E törvény szerint *a család „a természetes személyek érzelmi és gazdasági közösségét megvalósító olyan kapcsolatrendszer, amelynek alapja egy férfi és egy nő házassága, vagy egyenesági rokoni kapcsolat, vagy a családbafogadó gyámság; (2) Egyenesági rokoni kapcsolat leszármazással vagy örökbefogadással jön létre.”*²⁹

A törvényből és a hivatkozott alaptörvényi rendelkezésekből véleményem szerint kiderül, hogy a család létrejöttének biztos alapja a házasság, ami az egymás szeretetén és tiszteletén alapuló életközösséget jelenti, ezért az mindenkor megbecsülést érdemel. Úgy gondolom, a család az együttélés legbiztonságosabb közege, éppen ezért megfelelő szintű társadalmi, állami megbecsülésre és védelemre érdemes. Az Alaptv. előtt megszületett további törvényi szabályozás részeként szintén fontos háttérjogszabályunk a vizsgált alapfogalmak meghatározásában a 1952. évi IV. tv. a házasságról, a családról és a gyámságról (Csjt.). A házasság fogalmát 2012. január 1-e előtt „csupán” e törvény szabályozta, sőt már korábban is kifejezetten deklarálta a család és a házasság védelmét, hiszen kimondta, hogy a törvény *„célja, hogy az Alaptörvénynek megfelelően szabályozza és védje a házasság és a család intézményét, biztosítsa a házasságban és a családi életben a házastársak egyenjogúságát,*

²⁹ Csvtv. 7. §

fokozza a gyermekekért való felelősséget és előmozdítja az ifjúság fejlődését és nevelését.”³⁰

Nevesíti továbbá a Csjt. azt is, hogy a törvény alkalmazása során mindenkor a kiskorú gyermek érdekében figyelemmel, jogait biztosítva kell eljárni, illetve, hogy a törvényt a társadalmi és egyéni érdek összhangjának biztosításával kell alkalmazni; a törvényben megállapított jogokkal és kötelességekkel társadalmi rendeltetésüknek megfelelően kell élni.³¹

A fentieken kívül további részletszabályok tekintetében a Btk., Ptk. anyagi jogi szabályai, valamint a Pp. eljárási jogi szabályai adnak iránymutatást,³² de természetesen nem feledkezhetünk meg a Kúria (korábbi LB) joggyakorlatának és az AB döntéseinek hozadékáról sem a téma kapcsán, amelyre a későbbiekben még reflektálni fogok. Utolsóként pedig szót kell még ejtenünk a társadalmi konvenció keretében megszületett és alakuló erkölcsi normákról, amelyek szintén alakítják a társadalom és az állampolgárok családhoz való viszonyát.

A szabályozást követően a vizsgálódások során, a törvénytörvény értelmezése során egyértelműen látható az Alaptörvényünkben egy szűken értelmezett család-fogalom jelenik meg. A jogalkotó a család intézményét a házasság fennállásából eredezteti.

Az Alaptörvény rendelkezéseinek végrehajtására, azok tartalommal való megtöltésére megindult 2011. évi jogalkotási folyamatok kapcsán az általam is hiányosnak gondolt Alaptörvény „tartalommal való kitöltését” részben szolgálja a 2011. évi CCXI., a családok védelméről szóló törvény. A társ kapcsolatok köréből kizárólag a házasságot nevesíti a család alapjaként. Ezzel – az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) gyakorlatával ellentétes módon – kizárja a bejegyzett élettársi közösségben, azaz az azonos nemű személlyel kapcsolatban élők „házassághoz hasonló” társ kapcsolatának családként való elismerését és védelmét. A törvény így nem csupán a társ kapcsolati formák, hanem az azokat választó személyek szexuális irányultsága alapján tesz különbséget, hiszen teljes mértékben kizárja a család fogalmi köréből az azonos neműek közötti társ kapcsolatokat, amelyek esetében az Alaptörvény értelmében nem lehetséges házasságra lépni.

³⁰ Megjegyzés: az idézett szövegben az alaptörvényi utalás az Alaptörvény elfogadása után a 2011. évi CCI. törvénnyel keletkezett, de a tartalom változatlan maradt a korábbi 1990. évi XV. törvénnyel megállapított tartalom szerint.

³¹ Csjt. 1. §

³² Ezek ismertetésétől a dolgozat témájának alkotmányjogi kötöttsége miatt azonban el kell tekintenem.

Az általam ismertetett probléma kapcsán nem csak számomra fogalmazódtak meg felvetések, hanem az alapvető jogok biztosa is vizsgálódott a témakör kapcsán. Az AJB-1041/2012 illetve AJB-4159/2012.³³ számú Alkotmánybírósághoz intézett ombudsmani indítványok rámutatnak, hogy a törvényben deklarált családfogalom nem csak a párkapcsolatban élő azonos nemű pároknak okoz hátrányt, hanem azoknak a különmemű pároknak is, akik nem házasságban, hanem más társkapcsolati formában kívánnak élni. A biztos szerint ez a szűkítés aránytalanul korlátozza a házasságon kívüli más társkapcsolati formát választó párok magán- és családi élethez való jogát azáltal, hogy lényegében kizárja őket a család fogalmi köréből. A család fogalmának megszorító használata így szükségtelenül és aránytalanul korlátozza a nem házasságban, hanem más társkapcsolati formában élők egyenlő méltósághoz való jogát, valamint magán- és családi élethez való jogát, és ez a megoldás az EJEE-vel is ellentétes.

A család alkotmányjogi fogalmának legfontosabb elemei az alkotmánybírósági gyakorlatra figyelemmel jól körülhatárolhatóak, azzal a megjegyzéssel, hogy az EJEB is utalt arra, hogy a családfogalom nem tekinthető állandónak, hanem a társadalmi gyakorlattal együtt változik. A kérdéskörrel foglalkozó, gyakran hivatkozott alkotmányjogi szakirodalmi források szerint családnak tekinthető az olyan szabad akaraton alapuló életközösség, amelynek legalább két tagja van, akiket tényleges kapcsolat, kötődés és függőségi helyzet tart össze, és amely viszonyrendszerében minden félnek meghatározott jogai és kötelezettségei vannak.

Az ombudsmani gyakorlat arra is rávilágított, hogy a megszorító családfogalom alkalmazása a családtámogatások szintjén is visszaes helyzetet eredményezhet. Még 2011 szeptemberében állapította meg jelentésében a biztos, hogy sérti a gyermekek jogait és az egyenlő bánásmód követelményét, hogy az élettársi kapcsolatban együtt élő szülők összességében kevesebb családi pótlékot kaphatnak, mint azok, akik összeházasodtak. Szabó Máté szerint alkotmányos visszasságot okoz, hogy a családtámogatási törvény a támogatás megállapítása szempontjából nem tekinti családnak a valóságos családi formaként funkcionáló életközösségeket, mivel nem engedi a korábbi házastársi, vagy élettársi kapcsolatból származó, együtt nevelt gyermekek összeszámítását. Az ombudsmani jelentés rámutatott, hogy azok a nagycsaládok,

³³ Jogi Fórum Hírek - Alkotmánybírósági indítványok a családformák egyenjogúságának védelmében <http://www.jogiforum.hu/hirek/27770> (2012. 11. 28.)

amelyekben a szülők együtt élnek, de nem kötöttek házasságot, évente mintegy 50-100 ezer forintos támogatástól esnek el és számos további támogatásra (tankönyvtámogatásra, kedvezményes térítési díjra) sem jogosultak.

Az ombudsman felkérte az illetékes minisztert, kezdeményezze a törvény módosítását, amely a különböző családi formák egyenlőként kezelését azzal is biztosítja, hogy megteremti az egymás gyermekeit élettársi kapcsolatban, közös háztartásban nevelő szülők esetében is az egybeszámítás lehetőségét. A miniszter a biztos kérésének nem tett eleget, fenntartotta álláspontját, amely szerint a szabályozás a házasság védelme érdekében indokolt és alkotmányos. Szabó Máté alapjogi biztos ezért az Alkotmánybírósághoz fordult és kérte a törvény rendelkezéseinek megsemmisítését. Indítványában ismételten arra hívta fel a figyelmet, hogy az államnak a valós családszerkezeti formákat kell támogatnia, a családtámogatási rendszer alapjainak kialakításakor pedig minden gyermeket egyenlőként kell kezelnie.

Az alábbiakban a törvényi keretek mellett a jogirodalmat segítségül hívva idéznék elismert jogászoktól. Úgy vélem a fogalom értelmezése során elengedhetetlen a széles perspektíva alkalmazása, amely tekintettel van a doktrinális értelmezés eredményeire is. Almási Antal szerint például *„A családi köteléket jogi tények alapítják, a házasság megkötése és a leszármazás. A család tagjai így mindazok, akiket a törvényes leszármazások szakadatlan láncolata fűz egymáshoz.”*³⁴ Lábady Tamás álláspontja az, hogy *„A család alapja a házasság. A házasság az a természetes intézmény, amely férfi és nő komplementer (egymást kiegészítő) bensőséges életközössége [...] és tipikus környezete az élet továbbadásának”*³⁵ Jól láthatjuk a család fogalma kapcsán a házasság, mint egyfajta elengedhetetlen feltétel társul.

A fentebb felvázoltak alapján úgy gondolom, hogy az államnak kötelessége fellépni a családon belüli erőszak ellen és első lépésként biztosítani a család fogalmának pontos megállapítását törvényi keretek között. Úgy gondolom, minden állam elsődleges érdeke a

³⁴ Almási Antal: Magyar magánjog II. - Családi jog, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 1940, 1-6

³⁵ Lábady Tamás: A család, mint elsődleges és természetes - természetjogi - közösség. A család-gyermek-családpolitika és a társadalom jövője. A Szociális és Családügyi Minisztérium által szervezett konferencia-előadásának anyaga alapján.

családi egység jogi és morális megőrzése, hiszen ez az alapkő, amelyből maga a társadalom felépül, így diszfunkcionalitása a társadalom egészét veszélyezteti.

4.2. A családon belüli erőszak problematikája

A „keret”, ahol maga az erőszak végbemegy a család, mondhatni bizonytalan lábakon álló fogalmára nehezen alakítható ki a megfelelő intézményvédelem az előbb ismertetett és feltárt problémák körében. A családon belüli erőszak fogalma igen nehezen meghatározható, és a magyar jogrendszerben nincs is rá a jogalkotó által kialakított egységes meghatározás. Ám tudni kell, hogy bár a fogalmi megnevezés viszonylag új – a jogszabályi környezetben az 1990-es évek vége felé jelent meg –, a családon belüli erőszaknak és annak minden ma ismert súlyú, sokszor jogilag is nehezen minősíthető magatartásokat takarnak, amelyek nem teremtik meg az esetleges büntetőeljárás megindításának lehetőségét, illetve az előzetes letartóztatás foganatosításának sincs meg a törvényi lehetősége.

(A családon belüli erőszak önálló törvényi tényállásának megszületése jelenleg is zajló jogalkotási folyamatok kérdése. Ezekről a további alfejezetekben értekezem részletesebben.)

4.3. Elméletek az ok-okozat viszonyrendszer feltérképezéséhez

A jogtudományi értelmezéshez elengedhetetlen a társtudományok, így a szociológia segítségül hívása. Látnunk kell a családon belüli erőszaknak igen is van előzménye és a családon belüli erőszak szociológiai igazolásának nagyrészt kiváltó okai lehetnek objektív és szubjektív „rizikófaktorok”. A partner vagy házastárs elleni erőszak okaira vonatkozóan hat elméleti magyarázatcsoporthat állítható fel.³⁶

A szociális tanuláselmélet (*social learning theory*) érvelése szerint az ember a saját, „gyermekkori” családjában tanulja meg, hogy hogyan „kell” viselkedni egy férjnek, feleségnek vagy éppen gyereknek. Az, akit gyerekkorában vertek a szülei, illetve tanúja volt annak, hogy szülei konfliktusaikat erőszakkal intézték el, maga is megtanulja ezt a

³⁶ Tóth Olga: Erőszak a családban. TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok, 12. 1999.
<http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a396.pdf> (2012. 11. 28.)

viselkedést, és egyúttal a viselkedés igazolását is. Így felnőtt korában maga is az átlagnál nagyobb eséllyel kerül bántalmazó kapcsolatba, akár férfi, akár nő az illető. Ezek szerint a családon belüli erőszak intergenerációs átörökítése kimutatható, és a mindig újratermelődő erőszak visszavezethető az elkövetők és áldozatok gyerekkori tapasztalataira.³⁷

A szociális helyzet és megbirkózási képesség elmélete (*social situation/stress and coping theory*) szerint a családon belüli erőszakot két fő tényező okozza. Egyrészt az, hogy a családban olyan, elsősorban a szociális, anyagi helyzettel kapcsolatos stresszhelyzet alakul ki, amelyre nincs a családtagoknak megfelelő küzdelmi stratégiájuk. Tipikus példa az alacsony jövedelem, a szegénység, ami, ha látszólag megoldhatatlan helyzetet teremt, kiváltja az erőszakot. Ezt erősítik a kulturális normák: az egyén egy erőszakra épülő, illetve erőszakos normákat sugalló társadalomban megtanulja, hogy a konfliktusok leghatékonyabb megoldási eszköze maga az erőszak.

A rendszerelméleti (*general systems theory*) magyarázat szerint a családtagok elleni erőszak általában nem valamiféle egyéni patológia következménye, hanem a család, mint rendszer működéséből következik. A család, mint „társadalmi rendszer” működése során kiváltja, fenntartja, növeli, vagy egy-egy adott pillanatban csökkenti az erőszakot. A rendszerelméleti megközelítés arra törekszik, hogy leírja azt a mechanizmust, amely az erőszak használatát jellemzi és azokat az interakciókat, amelyek kiváltják az erőszakot.

Az erőforrás-elmélet (*resource theory*) szerint valamennyi társadalmi intézmény, így a család is tartalmazza a tényleges erőszak, kényszer vagy legalább az erőszakkal való fenyegetés bizonyos fokát. Minél több (szociális, anyagi, személyes) erőforrással rendelkezik valaki, annál inkább keresztül tudja vinni akaratát a csoporton belül. Ha valaki nyilvánvalóan és láthatóan sok erőforrással rendelkezik, kevésbé szorul rá arra, hogy az erőszakot nyíltan alkalmazza, dominanciáját így is elfogadják a többiek. Ha azonban például egy férjnek alacsony az iskolázottsága, nem keres eleget, nincsenek olyan képességei, hogy tekintélyt érjen el családjában, „kénytelen” az erőszakhoz folyamodni, hogy domináns szerepét fenntarthassa.

³⁷ Tóth Olga: A családon belüli, partner elleni erőszak
<http://www.szazadveg.hu/files/kiadoarchivum/tothoszerk.doc> (2012. 11. 28.)

A csereelmélet (*exchange/social control theory*) a költség–haszon dimenzióban magyarázza az erőszakot. Eszerint, ha nagyobb a „jutalom” a partner bántalmazása esetén, mint amekkora a „ráfordítás”, akkor megéri ehhez a viselkedéshez folyamodni. Ha tehát az erőszakos viselkedés kulturális elfogadottsága, esetleg támogatottsága nagy, viszont a várható büntetés, egyáltalán a felelősségre vonás veszélye kicsi, az emberek egy része ehhez a viselkedéshez folyamodik.

A patriarchátus-elmélet (*patriarchy theory*) a férfiak hagyományos, családon belüli patriarchális uralmával és a nők alárendelt szerepével magyarázza a családon belüli erőszakot. Ebben a megközelítésben az erőszak kifejezetten hatalmi kérdés, hiszen a családban a nők másodrendű szerepe mintegy előhívja az erőszakot. Az elmélet szerint tehát nem egyéni vagy az adott család működésében rejlő okok, hanem maga a társadalom tartja fenn és termeli újra a családon belüli erőszakot.

Az erőszakkal foglalkozó elméletek közül a legelfogadottabb, leginkább tesztelt a tanuláselmélet. Jelen kutatás is abból a hipotézisből indul ki, hogy a gyerekkorban elszenvedett bántalmazás, illetve a szülők erőszakos vagy fenyegető kapcsolata növeli az esélyét a gyermek saját felnőttkori erőszakos kapcsolatának. Emellett – a szociális helyzet elméletének alapján is – azt szintén feltételeztem, hogy az adott személy, illetve család kulturális-anyagi depriváltsága szintén növeli az erőszakos partnerkapcsolat kialakulásának esélyét. E hipotézis igazolására vagy elvetésére azonban csak korlátozott mennyiségű adat áll rendelkezésre, hiszen például nem tudhatjuk, hogy az erőszakot átélt személyek életében az erőszak megtörténte idején megnőtt-e a stressz-faktorok száma, tehát közvetlen összefüggés állítható-e fel ezek és az erőszak között? Hasonló a helyzet a többi elmélettel is: a vizsgálatok és a rendelkezésre álló adatok csekély száma nem teszi lehetővé sem elvetésüket, sem igazolásukat.

Egyetértek a Galajda Ágnes által idézett Patricia Evans szavaival: *„Hiszem, hogy egyfajta evolúciós folyamat – a tudatosság evolúciója közepette élünk. Az emberi jogaink megértésével párhuzamosan növekszik bennünk az emberi élet és az emberi méltóság tisztelete. Közösségként már nem nézzük el a rabszolgaságot, a gyerekmunkát, a gyerekbántalmazást vagy a feleségverést. Közösségként úton vagyunk afelé, hogy átlépjük a hatalom két lehetséges*

felfogását elválasztó küszöböt. Az egyik a másik ember feletti uralom, míg a másik a saját személyünk feletti uralom, amely a kölcsönösségben és az együttműködésben teljesedik ki.”³⁸

Összegezvén elmondható: a társadalom feladata és felelőssége ugyanúgy megfigyelhető a családon belüli erőszak kapcsán, az erőszak nem egyéni probléma az erőszak ellen tenni kell és a megoldási mechanizmusok kialakítása tekintetében jelentős az állami szerepvállalás felelőssége.

4.5. A bántalmazó-bántalmazott viszonyrendszer feltárása

A következőkben az Alaptv. által deklarált jogok értelmezése következik, illetve és a 8/1990. (IV. 23.) alkotmánybírósági határozat érveire támaszkodva igyekszem kísérletet tenni a családon belüli erőszak alanyainak jogi jellemzésére. Ez az alapjogi konfliktushelyzet igényli, hogy külön-külön vizsgáljuk mind a bántalmazott, mind a bántalmazó alapjogi jogállását. Ezen nagy tartalmi fejezetben a két pólus ismertetése mellett mindenképpen beszélni kell a gyermekek jogainak sérüléséről, illetve a nőbántalmazás szűken értelmezett jelenségéről ezeknek külön fejezetet szentelve.

A családon belüli erőszak általában két személy között zajlik, így a bántalmazó és a bántalmazott az, akik között klasszikus alapjogi konfliktushelyzet van, és a bántalmazott az, akinek jogai védelmében az állam beavatkozni kényszerül, és akinek védelmében megindult jelen népi kezdeményezés is. Az alapjogi konfliktus alanyainak általában egymáshoz csak jogsérelmeik kapcsán van közük, de itt a család, mint alapvető életközösség, mint egység jelenik meg, ahol a családtagok között érdekközösség és alkotmányjogilag védendő intézmény áll fen. A családon belüli erőszak ezeken a „falakon” belül történik, amit most igyekszünk lebontani.

³⁸ dr. Galajda Ágnes: i.m.

4.5.1. A bántalmazó

Bántalmazó az a cselekvőképes hozzátartozó, aki a hozzátartozók közötti erőszakot megvalósítja, vagy akire tekintettel a hozzátartozók közötti erőszakot más megvalósítja, feltéve, hogy ezzel a bántalmazó egyetért.³⁹

Kérdés lehet, hogy az alapjogi viszonyrendszer kapcsán milyen pozitív jogintézmény áll a deliktumot elkövető bántalmazóval szemben. A szakirodalom, illetve jogesetek tanulmányozása folytán arra a felismerésre jutottam, hogy az élethez és az emberi méltósághoz való jog sérelme nem csak a bántalmazott esetében jöhet számításba. Statisztikai adatok bizonyítják, hogy a halállal végződő cselekmények áldozata többnyire az a fél, aki az évek folyamán folyamatos erőszak elkövetője

A bántalmazó vonatkozásában jogvédelemről nem beszélhetünk, a bántalmazó cselekménye szankciót érdemel, és egyedi esetben mérlegelhető az esetleges privilegizált jogvédelem lehetősége.

4.5.2. A bántalmazott

Bántalmazott az a hozzátartozó, akinek a sérelmére a hozzátartozók közötti erőszakot megvalósítják.⁴⁰ A bántalmazott személye az adott alapjogi konfliktusban, ez esetben a családon belüli erőszak tekintetében minden esetben az a személy, akivel szemben a család egy másik tagja erőszakot követ el, csupán a családban betöltött szerepe miatt. Az áldozat érdekeiben vitathatatlanul jogsérelem áll be. Az Alaptv. I. cikke kimondja: „az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen jogait az államnak tiszteletben kell tartani Egy erőszakos,⁴¹ fizikai, de akár egy lelki bántalmazás során számtalan alkotmány által biztosított alapjog szenved sérelmet. Egyértelmű, hogy a bántalmazó cselekménye a bántalmazottal szemben, annak az élethez és az emberi méltósághoz való jogát sérti. A jogalkotó ezzel⁴² a törvényi

³⁹ Távtv. értelmező rendelkezések 1. § (3) bek.

⁴⁰ Távtv. értelmező rendelkezések, 1. § (2) bek.

⁴¹ Ld. fent: 2. Fogalomtérkép/ Az erőszak

⁴² Alaptv. I. cikk

szabályozással védelembe vette ezen jogok elsődleges prioritását megtartva (élethez és az emberi méltósághoz való jog). Az oszthatatlansági doktrínával egyetértve arra a következtetésre juthatunk, miszerint az, hogy ez a két jog az Alaptörvényben (II. cikk) egy mondatban szerepel, egymás nélkül értelmezhetetlenné teszi őket. A jogsérelem a bántalmazás során két oldalról is bekövetkezik, az élethez és az emberi méltósághoz való jog relevanciájában. Az élethez való jog a fizikai létezés, a méltósághoz való jog pedig az emberi élet szellemi aspektusát jelenti. Az emberi méltósághoz való jog egyfajta magasabb szintű jogosultságot tartalmaz, hiszen túlmutat a biológiai létezésen, segítve az Alkotmány erkölcsi és védelmező szellemét. A 8/1990 (IV. 23.) AB határozat az emberi méltósághoz való jogot általános személyiségi jogként határozza meg. Az emberi méltósághoz való jog, az egyik legalapvetőbb „anyajog”, amelyből a jogsérelem beállta egyértelműen levezethető egyidejűleg megvalósítva a többi alapjogi sérelmet. A modern alkotmányok, illetve az alkotmánybírói gyakorlat az általános személyiségi jogot egyes aspektusaiban nevezi meg: ilyen a személyiség kibontakozásához való jog, az önrendelkezéshez, a magánszférához való jog, valamint az általános cselekvési szabadság.⁴³ Az Alaptv. III. cikke kimondja, hogy senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgátságban tartani. A rendelkezés értelmében jól láthatjuk, hogy az Alaptörvényben megfogalmazott alapjogvédelem a legmegfelelőbb és legtágabban értelmezhető megítélést biztosítja a bántalmazott védelmének érdekében. A jogforrási hierarchia biztosítja, hogy ezen alkotmányos jogokkal szemben semmilyen más jog értelmezhető. (36/2000 (IX. 23.) AB határozat).

Hazánkban a rendelkezésre álló jogi szabályozás kizárólagosan biztosítja és segíti az alapjogaiban sérelmet szenvedett áldozatot. A részletesen kidolgozott egzakt jogi megfogalmazás az olyan egyébként fluid fogalmak, mint a család esetében lehetővé teszi, hogy mind a fizikai, pszichikai, illetve a szexuális abúzus megfelelő jogi minősítést nyerhessen az ilyen kereteken belül. Tehát nem kérdés, hogy a jogalany alapjogaiban sérelem áll be bármely erőszak megnyilvánulása kapcsán. A feladat a későbbiekben egy megfelelő büntetőjogi szabályozás kidolgozása, mindenekelőtt tartva a bántalmazott érdeksérelmét.

⁴³ Ld. bővebben: Tóth Gábor Attila: Az emberi méltósághoz való jog és az élethez való jog, Tóth Gábor Attila - Halmai Gábor (szerk.): Emberi jogok, Osiris, Budapest, 2003, különösen 275.

4.5.2.1. Nők elleni erőszak

A családon belüli erőszak fogalmának értelmezése végett tisztáznunk kell, hogy kik is valójában a családtagok, kik között történik a konfliktus.

Úgy vélem, az előző fejezetben ismertetett adatok alapján külön fejezetben szeretnék értekezni a radikálisabb felfogás szerint a nők elleni erőszakról, mely csak a nőkkel szemben férfiak részéről megvalósuló bántalmazást tartja a családon belüli erőszaknak. A világ különböző pontjain - köztük Magyarországon is - végzett statisztika felmérésekből kiderül, hogy az esetek mintegy 96 százalékában férfi az elkövető és nő az áldozat.⁴⁴

Igaz a párkapcsolatokban a nők a veszélyeztetettebbek, hiszen mind az orvosi adatok, mind a bírósági akták, mind a kikérdezésen alapuló vizsgálatok többsége azt bizonyítja, hogy lényegesen több nő szenved el férjétől/partnerétől fizikai sérülést, mint férfi, és általában is a családon belüli bántalmazások túlnyomó többségét férfiak követik el. Általában a civil szervezetek gyakorlata e jelenség elleni kampányokban a „feleség bántalmazása”, a „nők elleni erőszak” kifejezéseket használják.⁴⁵

Véleményem szerint ahhoz, hogy a legmegfelelőbb értékelés megszülethessen a megoldás, ha a lehető legtágabban próbáljuk értelmezni a családon belüli erőszak fogalmát. Nem szabad csupán csak a nők elleni erőszakot idesorolni, és ezzel egy indefinit, a jogalkotó számára is nehezen alkalmazható fogalmat létrehozni. A család fogalmába beletartozó összes családi viszony keretein belül elkövetett erőszakos magatartások a családon belüli erőszak körébe tartozzanak. Ezt az álláspontot tükrözik az Országos Kriminológiai Intézet (OKRI) kutatásai is, ahogy arra Alföldi is rámutat: *„Az együtt élő és egymással fizikai, érzelmi, anyagi, jogi függésben lévő személyek között megvalósuló erőszak, bántalmazás, visszaélés, amely magában foglalja a fizikai, szexuális, érzelmi bántalmazás vagy elhanyagolás valamennyi*

⁴⁴ Tamási Erzsébet: A családon belüli erőszakról-csendesebb, szentségtörő módon, Esély 2003, 116

⁴⁵ Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen <http://www.nane.hu/> (2012.12.05)

formáját.”⁴⁶ - vagyis nem csak a házastársak közötti konfliktusról van szó, hanem a család fogalmába tartozó, összes családi viszony keretein belül elkövetett erőszakos magatartás is ide tartozik. Ideértve a gyermekbántalmazást, az idős szülők, nagyszülők terrorizálását is. Álláspontom szerint „középutas” megközelítés az optimális.

.4.5.2.2. Közvetett bántalmazás - a gyermek, mint sértett⁴⁷

Ebben a fejezetben szeretném érzékeltetni, hogy a problémakör komplexitása nem engedi meg, hogy egyedül a bántalmazó és a bántalmazott kettős dimenziójában vizsgálódjunk. Szükséges az előbbiekben ismertetett nők elleni erőszakról beszélnünk illetve a gyermekbántalmazás is úgy vélem elengedhetetlen a családon belüli erőszak viszonylatában. Sokszor fordulhat elő, hogy a támadások valóságos elszenvedője a közvetett sérelmet szenvedő gyermek lehet. A nemek problémájához hasonló elképzeléshez az egyes gyermekvédők szemlélete az, hogy akár a gyermek szenved el az erőszakot, akár annak hozzátartozója, az igazi áldozat mindig a gyermek lesz.⁴⁸

A nemzetközi szakirodalomban a családon belüli erőszak és a gyermekbántalmazás jelenségének külön kezelése figyelhető meg. A családon belüli erőszakot elsősorban az intim partnerrel (volt intim partnerrel) szembeni erőszak megjelölésére alkalmazzák, azaz a felnőttek közötti viszonyokban megjelenő bántalmazásokra, a gyermekbántalmazás pedig a gyermekkel szembeni abúzusok összefoglaló neve

A médiumok, illetve a közvélemény a családon belül, családtagokkal, volt családtagokkal szembeni bármilyen erőszak esetén a családi erőszak fogalmát használja, aminek mintegy része a gyermekbántalmazás (ha az áldozat egy gyermek). A témával foglalkozó és azzal a közvélemény számára leginkább azonosított civil szervezetek (például NaNe, Habeas Corpus) számára a családon belüli erőszak elsősorban a nőkkel szemben elkövetett bántalmazásokat jelenti, amiknek részese lehet a gyermek tanúként, vagy sértettként, de a támadás elsődleges

⁴⁶ Alföldi Ágnes Dóra: A családon belüli erőszak megítélése és megelőzésének eszközei a magyar és az európai uniós jogban (Jogelméleti Szemle) <http://jesz.ajk.elte.hu/alfoldi47.html> (2012. 11. 28.)

⁴⁷ Az alfejezet kidolgozásában Herczog Mária: A gyermekvédelem dilemmái. Budapest, Pont, 1997. c művét vettem alapul.

⁴⁸ Herczog Mária: Ki védi meg gyermekeinket? Család, gyermek, ifjúság 6. 1997. 2.

célpontja a nő. A gyermekvédelmi és szociális ellátórendszerben legszélesebb körben alkalmazott módszertani útmutató szerint a gyermek veszélyeztetettségét jelenti, ha családjában rendszeresen előfordul olyan erőszak, aminek a gyermek közvetlenül nem sértettje, de szemtanúja.⁴⁹ Ebben az esetben a gyerek lelki abúzust szenved el, ami a gyermekbántalmazás egyik formája. A szociális szakma tehát a családi erőszak fogalmát kiterjesztően értelmezi

Nemzeti jogrendszerünkben az alapjogok a gyermekeket is megilletik, így az Alaptörvényben megfogalmazott élethez, emberi méltósághoz való jog, a kínzás, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánás tilalma, vagy az állampolgárok számára a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséges biztosító 70/D.§. Kizárólag gyermekek a címzettjei a 67.§ (3) bekezdés szerinti gyermekvédelmi alapkötelezettséget kimondó klauzulának. Mindezt azért is fontos hangsúlyozni, mert míg a felnőttekkel szembeni fizikai erőszak, megalázó szóbeli vagy tetteges verbális agresszió megkérdőjelezhetetlenül alkotmányos alapjogokat sért, és büntetőjogi tényállásokat valósít meg, addig a gyerekekkel szembeni erőszak megítélése nem ilyen egyértelmű. Talán ennek tudható be, hogy bár a Magyar Köztársaság az 1991. évi LIV. törvénnyel beemelte jogrendjébe az ENSZ Gyermekjogi Konvencióját, viszont csak 2005. január 1-jétől hatályos az a törvénymódosítás [Gyvt. 6.§ (5) bek.], amely a Konvenciónak megfelelően a fizikai bántalmazás valamennyi formáját (azaz nem csak a kínzó, megalázó bánásmódot) tilalmazza.

A gyermekek sérelmére elkövetett bántalmazás általános tilalmát tehát az Alaptörvény, a Gyvt. és a Gyermekjogi Konvenciót implementáló 1991. évi LIV. törvény mondja ki, míg a bántalmazások leg súlyosabb formáit szankcionáló speciális szabályozást a Büntető Törvénykönyv tartalmazza. A gyermekbántalmazás tilalmához a Gyvt. nem kapcsol külön szankciót, amiből következően a bántalmazás a veszélyeztetés egyik formájának minősül.

A veszélyeztetett gyermek kezelésére általánosan irányadó szabályok érvényesek a bántalmazott gyermekekre. Súlyos, az életet közvetlenül veszélyeztető bántalmazás vagy a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését jelentősen és helyrehozhatatlanul

⁴⁹ Fazekas Mária: Volt-e hatása a gazdasági válságnak az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat hívásadataira? (http://www.ncsszi.hu/download.php?file_id=282; 2012. 11. 28.)

károsító veszélyeztetés esetén lehetőség van a gyermek azonnali kiemelésére a családjából ideiglenes hatályú elhelyezéssel, amit a jegyző és a gyámhivatal mellett a rendőrség, ügyészség, bíróság és a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka is megtehet. Ha az intenzív családgondozás ellenére sincs mód a gyermek visszagondozására a saját családjába, akkor átmeneti vagy tartós nevelésbe vételre, illetőleg családba fogadásra és örökbe fogadásra kerülhet sor.⁵⁰

Gyermekebántalmazás esetén közigazgatási és/vagy büntetőjogi szankciók alkalmazására is lehetőség van. A büntetőjogi jogkövetkezmények közül – elsősorban a fizikai és lelki bántalmazás, elhanyagolás eseteiben – a legjellemzőbb a kiskorú veszélyeztetése (Btk. 195.§) miatti büntető felelősségre vonás.

1. A fizikai bántalmazás szándékosan vagy gondatlanul elkövetett erőszak, amely a gyermeknek fizikai sérülést, maradandó károsodást okoz, vagy a halálához vezet. Ilyen bántalmazói magatartás lehet ütés, verés, pofozás, csípés, rázás (ami különösen csecsemőkorban veszélyes), égetés, vágás, személyes szabadság korlátozása kínzó, megalázó módon (pl. kikötés), fojtogatás, a gyerek szerhasználatra rábírása, mérgezés, stb. A bántalmazás eredménye szerint megkülönböztetünk

- halálos eredményre vezető;
- súlyos testi sérülést vagy maradandó károsodást; valamint
- könnyebb sérülést okozó bántalmazást.

Speciális kategóriája a fizikai bántalmazásnak a testi fenyegetés, ami 2008-ra a világ 23 országában tilalmazott (noha a 179 ország által ratifikált Gyerekek jogi Konvenció is tartalmazza 1998-ban végzett kutatás szerint a felnőtt lakosság több mint 90 százaléka elfogadja, illetve alkalmazza a verést, mint fegyelmezési eszközt.⁵¹ A „házi fegyelmezési jog” bírói gyakorlata és a kisebb súlyú fizikai bántalmazások megítélésében megengedő szociális szakmai gyakorlat, valamint a közvélemény tájékoztatatlansága, a pozitív nevelési eszközök „propagandájának” vagy elsajátítási lehetőségeinek szinte teljes hiánya miatt a zéró toleranciát hirdető jogi szabályozás ellenére is. Sajátos formája a gyerekekkel szembeni

⁵⁰ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

⁵¹ Gyurkó Szilvia: UNICEF: Gyermkebántalmazás - jog és büntetés <http://mno.hu/csaladhalo/unicef-gyermekebantalmazas-jog-es-buntudat-1118617> (2012. 11. 28.)

fizikai bántalmazásnak a „Münchausen-by-proxy”⁵² jelensége, amikor a látszólag gondoskodó, aggódó, gyermekét rendszeresen orvosi ellenőrzésekre, vizsgálatokra és kezelésekre hordó gondviselő (általában az anya) valójában maga idézi elő a gyermek betegségét, tüneteit.

A gyermekbántalmazás problematikájáról dolgozatomban tartalmi és formai keretei miatt bővebben nem kívánok bővebben bele menni, úgy vélem a gyermekek külön jogi vizsgálódást igényelnek a családon belüli erőszak során, mind a gyermekbántalmazás viszonylatában.

Igyekeztem az általam fontosnak tartott jogi kérdéseket érinti a gyermekek kapcsán e fejezetben.

⁵² Herczog Mária - Kovács Zsuzsanna: 1. sz. Módszertani levél háziorvosok, házi-gyermekorvosok, védőnők, gyermek-egészségügyi szakemberek részére. A gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzése, felismerése és kezelése (<http://www.ogyei.hu/upload/files/A%20gyermekbantalmazas.pdf>; 2012. 11. 28.)

5. Állami szerepvállalás

Jelen cím alatt foglalkozom tárgyalni, hogy hogyan alakult ki a magánszférába való állami beavatkozás igénye, annak terjedelme és társadalmi megítélése a családon belüli erőszak kapcsán. Ezt követően azzal az akut problémával foglalkozom, melyek azok a korlátok, amelyeken túlnyúlhat az állam „jogvédelmező jobbjá”.

Mit is jelent ez a kötelezettség? A legszigorúbb liberális államfelfogás azt vallja, hogy az államnak csupán tartózkodási kötelezettsége van az alapvető jogokkal kapcsolatban; a lényeg az, hogy az állam szervei magatartásukkal ne sértsék meg az alapvető jogokat. A modernebb alkotmányjog felfogás – mely véleményem szerint az Alaptörvény szövegéből is kitűnik – azt tartja, hogy az államnak aktívan biztosítania is kell az alapvető jogok védelmét.⁵³

Az Alkotmánybíróság a korábbi Alkotmány 8. § (1) bekezdésében foglalt védelmi kötelezettségből levezette, hogy a klasszikusnak nevezhető alkotmányi tartalom, a tartózkodási kötelezettség mellett az államnak aktív védelmi kötelezettsége is van az alapjogok biztosítása terén.

Egyetértek az Alkotmánybíróság által a témával kapcsolatban megtett azon megállapításával is, mely szerint a „jogállamiságnak való megfelelés tartalmi értelemben magában foglalja az alapvető jogok tiszteletben tartását és védelmét is”.⁵⁴

Az Alkotmánybíróság álláspontjáról mindenképp elmondható, hogy követi az objektív intézményi garanciának a német alkotmányjogból ismert gondolatát, vagyis attól, hogy az egyéni alanyi jog nem kerül veszélybe, az alapjog mint alkotmányos intézmény még lehet alkotmányos veszélyhelyzetben. Az intézményvédelmi kötelezettség gondolatának első csírája fellelhető már a 15/1991. (IV. 13.) AB határozatban, amely kimondja: az államnak az

⁵³ Gárdos-Orosz Fruzsina: Alapjogok korlátozása. Jakab András (szerk.): Az Alkotmány kommentárja. Századvég, Budapest, 2009. 405.

⁵⁴ 36/1992. (VI. 10.) Alkotmánybírósági határozat

alapjogok védelmére vonatkozó elsőrendű kötelezettségéből következik., hogy a személyiségi jogokra leselkedő kockázatot a lehető legkisebbre kell csökkenteni.⁵⁵

Az állam intézményvédelmi kötelezettsége tehát nem csupán abból fakad, hogy az állam kötelessége az alapvető jogok védelme. Tehát, amellet, hogy tartózkodnia kell az alapjogok megsértésétől, kötelessége gondoskodnia az érvényesülésükhöz szükséges feltételekről.⁵⁶

Az Alaptörvény a védelmet az „állam elsőrendű kötelezettsége”-ként deklarálja, mely véleményem szerint „nem csupán egy deklaráció, hanem az alkotmányos demokrácia rendezőelvét jelenti e szabály.”⁵⁷ Azt jelenti, hogy az alapvető jogok a jogrendszer alapértékeiként fogalmazódnak meg, azonban a törvényhozásnak az AB által meghatározott alkotmányos kereteken belül mérlegelési lehetősége van a megfelelő védelem kialakításakor.

A hangsúly általában arra esik, hogy az államnak kötelezettsége a jogintézmény minimális védelmét megteremteni, nem állhat elő olyan helyzet, amikor az intézmény léte kerül veszélybe.⁵⁸ Ahogyan később az Alkotmánybíróság is fogalmazott „az intézményvédelem alkotmányos követelménye (mércéje) nem szükségesség és az arányosság, hanem a mindenkori intézmény alkotmányos feladatai megvalósításához igazodik.”⁵⁹

A magánszférához való jog, az önmegvalósítás joga, a személyiség szabad kibontakozása és az autonómia védelme megköveteli az Alkotmány 8. § (1) bekezdésében írt szempontok érvényesülését, azaz azt, hogy az állam az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tartsa tiszteletben és védelmezze.⁶⁰

Összességében elmondható az állami szerepvállalás igénye nem egyéni kérdés, és az egyén védelmében született, hanem a család intézményének alkotmányos védelme az elsődleges. Ezt

⁵⁵ Gárdos – Orosz Fruzsina: i.m. in: Jakab András (szerk.): i.m. 409

⁵⁶ Az állam tevőleges kötelezettségére vonatkozó felfogás az 46/1991. (XII. 17.) AB határozatban jelenik meg először.

⁵⁷ Gárdos – Orosz Fruzsina: i. m. in: Jakab András (szerk.): i. m. 411

⁵⁸ Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 422.

⁵⁹ 52/1997. (X. 14.) Alkotmánybírósági határozat

⁶⁰ 56/1994. (XI. 10.) AB határozat

követően beszélhetünk a családon belüli erőszak elleni fellépésről, ahol is az állam aktív szerepvállalása és aktív beavatkozása már az egyén, azaz a bántalmazó jogvédelmét szolgálja.

5.1. Zárt ajtók mögött - a magánszféra védelme

A XX. század második feléig a családon belüli erőszakról szó sem eshetett, hiszen a köz- és magánszféra elkülönülése nehezen történhetett meg az állami hatalommal szemben. A privát sféra védelme az ember vele született igénye, azaz mindenki igyekszik megőrizni saját, legfőképpen családjának, magánéletének szentségét. „Az én házam az én váram” tartja a mondás, mely jól tükrözi a magánszféra háborítatlanságának ma is élő igényét. A családi életbe az állam védelmező politikája, az alkotmányos bástya vastag falai nehezen engedtek, engednek bármiféle beavatkozást. Az alkotmányosság történetét áttekintve azt láthatjuk, hogy a társadalom 1960 tájkára érkezett el abba a fejlődési szakaszba, melyben természetessé vált az egyének változatosságának és individuális jogainak tiszteletben tartása. Tamási álláspontja szerint, mellyel egyetértünk, *„Rendkívül nehéz, ha a privátszféra történéseibe, ráadásul két, történetileg és társadalmilag is erősen szabályozott jelenségébe, a szexualitás és az agresszió találkozásakor beavatkozunk.”*⁶¹

A magánszféra védelme a nemzetközi dokumentumokban: Minden társadalomban élnek a magánszférával kapcsolatos normák, legyenek azok jogiak vagy jogon kívüliek: tág értelemben idetartoznak a testet elfedő ruhadarabok viselésére vonatkozó szabályok ugyanúgy, mint a családi közösség határait kijelölő normák.

A magánszférajogok érvényesülését nemcsak a nemzeti alkotmányok garantálják, hanem több nemzetközi dokumentumban is megjelenik. Elsőként az EJENY⁶² érintette a magánszféra védelmét (12. cikk): *„Senkinek magánéletébe, családi ügyeibe, lakóhelye megválasztásába vagy levelezésébe nem szabad önkényesen beavatkozni, sem pedig becsületében vagy jó hírnevében megsérteni. Minden személynek joga van az ilyen beavatkozásokkal vagy sértésekkel szemben a törvény védelméhez.”*

⁶¹ Tamási Erzsébet: A családon belüli erőszakról, csendesebb, szentségtörő módon, Esély 2003, 116

⁶² Az egyezmény szövege angol eredetiben:

<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=hng> (2012. 12. 03.)

A PPJNEO⁶³ gyakorlatilag megismételte ezt a rendelkezést: „1. Senkit sem lehet alávetni a magánéletével, családjával, lakásával vagy levelezésével kapcsolatban önkényes vagy törvénytelen beavatkozásnak, sem pedig a becsülete és jó hírneve elleni jogtalan támadásnak
2. Ilyen beavatkozás vagy támadás ellen mindenkinek joga van a törvény védelmére.”

Az Európa Tanács égisze alatt elfogadott EJE⁶⁴ 8. cikkében is megjelenik a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog

„1. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák.

2. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.”

Témám szempontjából fontosnak tartom kiemelni, hogy a magánszféra védelme kapcsán nemcsak a nemzetközi szerződések ratifikálása teremt védelmi kötelezettséget, hanem 2009 óta a Lisszaboni Szerződés hatályba lépésével, az Alapjogi Charta rendelkezéseit is tiszteletben kell tartania. (A 7. cikk értelmében: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy tiszteletben tartsák a magánéletét és a családi életét, otthonát és kapcsolattartását.”⁶⁵)

A nemzetközi kitekintés dolgozatom tartalma viszonylatában elengedhetetlen eszköz volt a későbbi szabályozások megismeréséhez, így itt most következő tartalmi egységben beszélek a hazai szabályozásról.

⁶³ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

⁶⁴ 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

⁶⁵ EU Alapjogi Charta

(angol eredetiben: <http://eur-lex.europa.eu/hu/treaties/dat/32007X1214/hm/C2007303HU.01000101.htm> (2012. december 3.). Fontosnak tartom kiemelni, hogy az Alaptörvény szövegezésekor ezen szöveg volt az irányadó a jogalkotó számára.

Magyar alkotmányos szabályozás: A korábbi alkotmányunk a magánszférához való jogot (magánélet szabadságához való jogot) külön nem nevesítette, ezért is volt nagy horderejű az Alkotmánybíróság 46/1991. (IX. 10.) számú határozata, melyben az AB úgy fogalmazott, hogy „[...] nyomatékosan rámutat: az emberi méltósághoz való jog korántsem csupán a jó hírnévhez való jogot foglalja magában, hanem egyebek között a magánszféra védelméhez fűződő jogot is.”

Ezen megállapításait az Alkotmánybíróság később megerősítette: „Az Alkotmánybíróság felfogásában az emberi méltósághoz való jog [Alkotmány 54.§ (1) bekezdése] az ún. "általános személyiségi jog" egyik megfogalmazása, azaz a személyiségi jogok "anyajoga", amely a modern alkotmányokban, illetve alkotmánybírói gyakorlatban "a személyiség szabad kibontakozásához való jog", "az önrendelkezés szabadságához való jog", "általános cselekvési szabadság", továbbá "a magánszférához való jog" elnevezésekkel szerepel.” [8/1990. (IV. 23.) AB határozat, ABH 1990, 42, 44.]

A "magánszférához való jogot" az Alkotmány konkrét, szubjektív alapjogként nem nevezi meg, de a magánélet szabadságához való jog kétségtávol az egyén autonómiájának védelmére szolgáló olyan alapjog, amely az ember veleszületett méltóságából ered, amelynek tehát az általános személyiségi jog⁶⁶ – az emberi méltósághoz való jog - szubszidiárius alapjoga.”⁶⁷

⁶⁶ Először Németországban került sor az emberi méltóság alapján a magánszférához való jog által biztosított alkotmányos védelemnél szélesebb, mondhatni teljes személyiségvédelem megalapozására. Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila (szerk.): Emberi jogok. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 272.

⁶⁷ 56/1994. (XI. 10.) ABH

6. A jelen helyzet: 2012-es népi kezdeményezés

A korábban már említett CEDAW Egyezmény aláírása óta, közel húsz évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a családon belüli erőszak *in concreto* a jogalkotók érdeklődési körébe kerüljön. Ennek során az első, kézzelfogható eredménynek tekinthetjük, amikor az Országgyűlés elfogadta a családon belüli erőszak megelőzésére és hatékony kezelésére irányuló nemzeti stratégiáról szóló 45/2003 (IV. 16.) OGY határozatot. Ez a határozat két nagyon fontos megállapítást tartalmaz. Egyrészt elismeri, hogy a családon belüli erőszak létező társadalmi jelenség, és nagymértékben jelen van a magyar társadalomba, másrészt pedig kimondja, hogy a családon belüli erőszak nem tekinthető magánügynek.

Még ugyanebben az évben született a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról szóló 115/2003. (IX. 28.) OGY. határozat, amely prioritásként tartalmazta a családon belüli erőszak megelőzésére vonatkozó elképzeléseket. Ugyanakkor pontosan tudjuk, hogy az Országgyűlési határozat, bár fontos dokumentum, de a jogalkalmazók, gyakran még a jogalkotók számára sem jelent kötelező erőt.

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének Ajánlásai, Az Európai Tanács Miniszteri Bizottságának Ajánlásai, amelyek e témakörben születtek, mind azt támasztják alá, hogy egy megjelenésében változatos, de létező társadalmi jelenségről van szó. Ezeknek a dokumentumoknak a tükrében talán érthetetlennek tűnik, hogy még mindig nem született egyértelmű politikai üzenet a családon belüli erőszak kérdésének megoldására.⁶⁸

A múlt vázolását követően, itt szeretnék beszélni az aktuálpolitikai helyzetről és a társadalmi kezdeményezésről, ami témafelvetésem gyökerének tekinthető. Halász Pálma, az Élet-Érték Alapítvány elnöke 2010-ben népi kezdeményezés lehetőségével élve aláírásgyűjtésbe kezdett.⁶⁹ Célja, hogy önálló büntetőjogi törvényi tényállása legyen a családon belüli erőszaknak Magyarországon. Az első aláírási kezdeményezés sikertelenségét követően a civil szervezet aláírásgyűjtő ívének mintapéldányát 2011. szeptember 26-án hitelesítette az

⁶⁸ dr. Galajda Ágnes: A családon belüli erőszak kérdések megközelítése (http://www.bironokegyesulete.hu/.../Dr_Galajda_Agnesxx_A_csaladon_beluli_eroszak_kerdeseinek_megkozelitese.doc; 2012. 11. 28.)

⁶⁹ <http://alairas.atw.hu/>

Országos Választási Bizottság. A testület határozata azonban az Alkotmánybíróság elé került, így az aláírásgyűjtést csak idén március elsején kezdhette meg a szervezet. A szükségesnek a dupláját, csaknem 103 ezer aláírást gyűjtött össze két hónap alatt a szervezet, amelyet 2012 májusában adott át az Országos Választási Iroda (OVI) munkatársainak. A kezdeményezés nem eredménytelen, hiszen az Országgyűlés 2012. évi őszi ülészsaka szeptember 10-11-i (hétfő-kedd) ülésének napirendjén a 12. napirendi pont: „Az Országgyűlés tűzze napirendjére azt, hogy legyen önálló büntetőjogi törvényi tényállása a családon belüli erőszaknak Magyarországon” címmel benyújtott országos népi kezdeményezés (H/7685. szám). A Ház 366 igen szavazat és tíz KDNP-s politikus tartózkodása mellett elfogadta azt a népi kezdeményezést, amelynek célja, hogy az új büntető törvénykönyvben külön tényállás legyen a családon belüli erőszak.⁷⁰

A folyamat tehát zajlik,⁷¹ a jogalkotás még nem történt meg. Az LMP frakció korábbi, el nem fogadott, de az együtt élők közötti lelki bántalmazás vonatkozásában még az új Btk. elfogadása előtt beterjesztett módosító javaslata⁷² képezheti majd talán kiindulópontját az új büntetőjogi tényállás kodifikációjának a családon belüli erőszakra, amely szerint *„Aki azért, hogy a vele közös háztartásban vagy egy lakásban élő a) házastársa, volt házastársa, b) élettársa, volt élettársa, c) egyeneságbeli rokona, d) nevelése, felügyelete vagy gondozása alatt álló kiskorú, illetve e) őt nevelő, felügyelő vagy gondozó személy valamit tegyen, ne tegyen, vagy eltűnjön, rendszeresen vagy tartósan olyan erőszakos magatartást tanúsít, amely a sértettnek lelki szenvedést okoz, ha más bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”*

A büntetőtörvényi tényállás megalkotása úgy vélem nem feltétlen csak a büntetőjogászok feladata, az előbb feltárt hiányosságok és kérdések kapcsán igenis az alkotmányjog aspektusából is kell vizsgálni, hiszen jogalkotás történik.

Hiszen a jogforrási hierarchia értelmében a legmagasabb szinten az Alaptörvény áll, így a Btk.-nak ezzel harmonizálnia kell. A kérdések úgy vélem, nem csak a tárgyi jogot a

⁷⁰ http://mandiner.hu/cikk/20120915_meg_az_iden_onallo_tenyallas_lehet_a_parkapcsolati_eroszak

⁷¹ <http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/hirek/a-csaladon-beluli-eroszak-minden-formaja-elfogadhatatlan>

⁷² T/6958/69. sz. módosító javaslat (2012. május 25.) <http://www.parlament.hu/irom39/06958/06958-0069.pdf> (2012. 11. 28.)

szabályozást érintik. „A hatályos jog csak a bűncselekmények eredményét nézi, és bár a fizikai sérülés valóban majdnem ugyanaz, a családon belüli erőszak abban különbözik a leginkább más erőszakos bűncselekményektől, hogy nem egyszeri, hanem vissza-visszatérő jelenség, ráadásul a bántalmazó és a bántalmazott együtt él, közös az életük, a vagyonuk. És a képlet, ahogyan bántalmazóvá és bántalmazottá válnak a hozzátartozók, merőben más, mint más erőszakos bűncselekményeknél. Más dolog feljelenteni egy utcai támadót, mint egy férjet. Nem is beszélve egy szülőről.”⁷³

⁷³ Varga Betti: Tényleg megvédik-e a családokat?
http://www.komment.hu/tartalom/20100913-velemen-y-a-csaladon-beluli-eroszakkal-a-politika-nem-foglalkozik.html?SYSref=NONE&cmnt_page=1 (2012. 11. 28.)

7. De lege ferenda

Az első tartalmi egységben igyekeztem választ adni az alapvető fogalmakra, így a család és az erőszak mibenlétére, és annak pontos definiálására. Úgy vélem a család fogalmát legfőképpen a magyar Polgári Törvénykönyv 685. §-a szerinti közeli hozzátartozó-fogalom fedné le a későbbi jogalkotási folyamatok kapcsán a legoptimálisabban, és segítené a megfelelő törvényi keretet az ítélkezési eljárás során. Tehát a „családban történt” kifejezés használata terjedjen ki minden egymással közeli hozzátartozói viszonyban álló személyre, illetve kiegészítve az együtt élő élettárs fogalmi körével is, amely az alábbiakra terjedne ki:

- a házastárs,
- a bejegyzett élettárs,
- az egyeneságbeli rokon,
- az örökbefogadott,
- a mostoha- és neveltgyermek,
- az örökbefogadó-, a mostoha- és a nevelőszülő,
- valamint a testvér.

Úgy vélem, hogy a legmegfelelőbb törvényi tényállás megszületése érdekében a fentebb megjelölt fogalmi meghatározások összeolvasztásával jöhet létre egy alkalmazható és adekvát definíció.

Ezek alapján *de lege ferenda* javaslatom, hogy a következő tényállás szülessék meg:

„(1) Aki családon belül, beleértve a (2) bekezdés szerint részletezett hozzátartozói kapcsolatokat és együttélési formákat, mást bántalmaz, vagy arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen, vagy eltűnjön, és ezzel testi vagy lelki szenvedést okoz, ha más bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt 1 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés alkalmazásában hozzátartozói kapcsolatnak minősül a

a) házastárssal, volt házastárssal

- b) élettárssal, volt élettárssal
- c) egyeneságbeli rokonnal
- d) nevelése, felügyelete vagy gondozása alatt álló kiskorúval
- e) nevelő, felügyelő vagy gondozó személlyel
- f)) a Ptk. 685. §-ában szabályozott egyéb hozzátartozóval fennálló kapcsolat.

(3) Aki az (1) bekezdés szerinti bántalmazást az emberi méltóságot, az életet, a szexuális önrendelkezéshez való jogot, továbbá a testi és lelki egészséget súlyosan és közvetlenül veszélyeztető módon, erőszakkal vagy fenyegetéssel, rendszeresen és tartósan valósítja meg, bűntett miatt 3-tól 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

Egy definíció megléte azonban nem zárja le a jogalkotási és a jogalkalmazási feladatokat. Fontos hangsúlyt kell fektetnünk a megelőzésre, ti. az egyes alternatív generális prevenciók lépések bevezetésére, illetve majd a már jelentkező családon belüli erőszak szankcionálására a további jogsértésektől való elrettentés szándékával.

Morvai Krisztina álláspontja szerint jó kiindulópont a családon belüli erőszak kezelésére és hatékony kezelésére irányuló nemzeti stratégia kialakításáról szóló 45/2003 (IV. 16.) OGY határozat, amelyet korábban már én is említettem. Morvai véleménye ez, hogy *„a nemzeti stratégia alapvetően a családi belüli erőszak megelőzése eszközeinek biztosítását írja elő a kormánynak, az erőszakos cselekmények kezelésében pedig komplex, a hatósági fellépésen messze túlmenő eszköztár megteremtését szorgalmazza.”*⁷⁴

Kapcsolódva Morvai álláspontjához kifejteném, hogy a megelőzést a jövőre irányadó preventív erőszakcsökkentő oktatással⁷⁵ és intézményrendszer további fejlesztésével lehetne teljessé tenni.⁷⁶

⁷⁴ Morvai Krisztina: A családon belüli erőszakkal szembeni határozott állami fellépésért, 3/2004, Fundamentum, 150.

⁷⁵ Összefogás kell a gyermekbántalmazásokra való figyelemfelkeltésben <http://www.kormany.hu/hu/kozigazgatasi-es-igazsagugyi-miniszterium/hirek/osszefogas-kell-a-gyermekebantalmazasokra-valo-figyelemfelkeltesben> (2012. 11. 28.)

⁷⁶ Elsősorban olyan kezdeményezésekre gondolok itt, mint amelyek jelenleg a mobiltelefon-szolgáltatók és civil szervezetek együttműködésében látnak napvilágot. A kooperatív szolgáltatás lényege egy olyan szerkezet kitelepítése családon belüli erőszakkal érintett családokhoz, amely aktiválása esetén közvetlen értesítést küld az adott illetékes rendőrhatalósághoz, akik azonnali intézkedés keretében kiszállnak a helyszínre és eljárási

Fontos látni: a család egy komplex rendszer, az azon belüli erőszak pedig egy körkörös okozatosság törvényszerűségén alapszik (ahogy ezt a Mellékletben található körforgást szemléltető ábra is demonstrálja). A család valamely tagjának valamennyi cselekménye és erre adott reakciója elválaszthatatlanul kihat egymásra.

A fogalmak meghatározása sarkalatos kérdés, azonban egy törvényjavaslat megalkotásakor nem szabad elfeledni: az alkotmány szellemiségének fejlesztése nem az egyedüli teendő, a szellemiség változását a gyakorlati életnek is le kell követnie. Egy ilyen lehetséges megoldás, hogy az alkotmány megváltozott szellemisége fényében megalkotott új törvényi szabályozás keretében olyan szankciórendszert alakítunk ki, amelynek tényleges detergens hatása lehet a jövőbeli jogsértések tekintetében.

A távoltartás intézménye megfelelő lehetőség, azzal kapcsolatban itt utalnék a fogalomtérképben részletezett fogalomra, azonban véleményem szerint a magyar modellt az osztrák joggyakorlat mintájára szükséges továbbfejleszteni. Ezen változások lényege abban áll, hogy egy szerencsés 2009-es törvénymódosítás hatására a korábbi szankciórendszer úgy alakult át, hogy a rendőr kitilthatja a bántalmazót a közös lakásból, illetve a helyszínre való visszatérését megtilthatja két hétig. A rendőri intézkedés ellen panasszal lehet élni (ettől függetlenül a rendőrség 48 órán belül megvizsgálja az intézkedés jogszerűségét). A bántalmazott kérheti, hogy a bíróság az eltiltást további két héttel hosszabbítsa meg. A védelmi határozat ideje alatt a bántalmazó akkor sem térhet vissza, ha a sértett vissza kívánná fogadni.⁷⁷

cselekményt fogatosítanak az elkövetővel szemben. (Ld. „Ha ver a férjem, csak megnyomom a gombot, és jönnek a rendőrök” http://divany.hu/eletmod/2012/12/02/csaladon_beluli_eroszak/ (2012. 11. 28.)

⁷⁷ Zweites Gewaltschutzgesetz im Überblick (<http://www.frauen.bka.gv.at/site/6770/default.aspx>, 2012. 11. 28.) a cikkben hivatkozott törvény a második erőszak elleni védelemről szóló törvény. (Zweites Gewaltschutzgesetz – 2. GeSchG, NR: GP XXIV IA 271/A AB 106 S. 16. BR: 8072 AB 8085 S. 768.)

8. Összegzés

Holtomiglan, holtodiglan - drasztikus címválasztásnak tűnhet dolgozatomnak, amely a családon belüli erőszakot jelenségét vizsgálata az alkotmányjog „szemüvegén” keresztül. Célom a figyelemfelkeltés volt, hogy nem mehetünk el egy a társadalmat érintő akut probléma mellett, amely állandó és hatékony kezelést igényel az állam részéről.

A családon belüli erőszak kapcsán a legfontosabb azt meglátnunk, hogy a probléma ott kezdődik, ha mindennek csak tudományos köntöst adtunk, hogy csak egyedül a mi módszerünk az üdvözítő, ha nem látjuk a komplexitást és nem mérjük fel a prevenció és a szankció fontosságát eredménytelen megoldás születik. Ezért igyekeztem egy széleskörű tanulmányt készíteni, ami nem csak a tudományos érveléseken alapszik, nem csak a vizsgálatok, a statisztikák és jogszabályok összességét sorakoztatja fel, hanem feltárva a probléma dinamikáját a valódi rászorultak védelmében igyekszik ténylegesen megvalósítható javaslatokat tenni.

Dolgozatomban, a fent megjelölt keretet kitöltve, igyekeztem az állami szerepvállalás fontosságát és annak korlátait ismertetni, illetve felhívni a figyelmet arra, hogy a családok magánszférájába való beavatkozásnak nem csak előnyei, de veszélyei is lehetnek.

A téma árnyalását statisztikai adatok, számos civil kezdeményezés részleteinek megismerése tették lehetővé számomra, amelyek még inkább rávilágítottak az általam tartott fontosabb konklúziók létjogosultságára. A dolgozat főbb megállapításait, a családon belüli erőszak jelenésének kezelése és megoldása tekintetében, az alábbiakban röviden szeretném összefoglalni:

- A fogalomalkotás tisztasága és az egyes fogalmi elemekhez kapcsolódó értelmezési kérdésekben konszenzus létrejötte elengedhetetlen a megfelelő prevenciók rendszer kialakításához.
- A család, mint alapvető társadalmi egység az állam védelmére jogosult és azt a modern felfogásban tágan kell értelmeznünk, nem redukálódhat le annak konstitutív

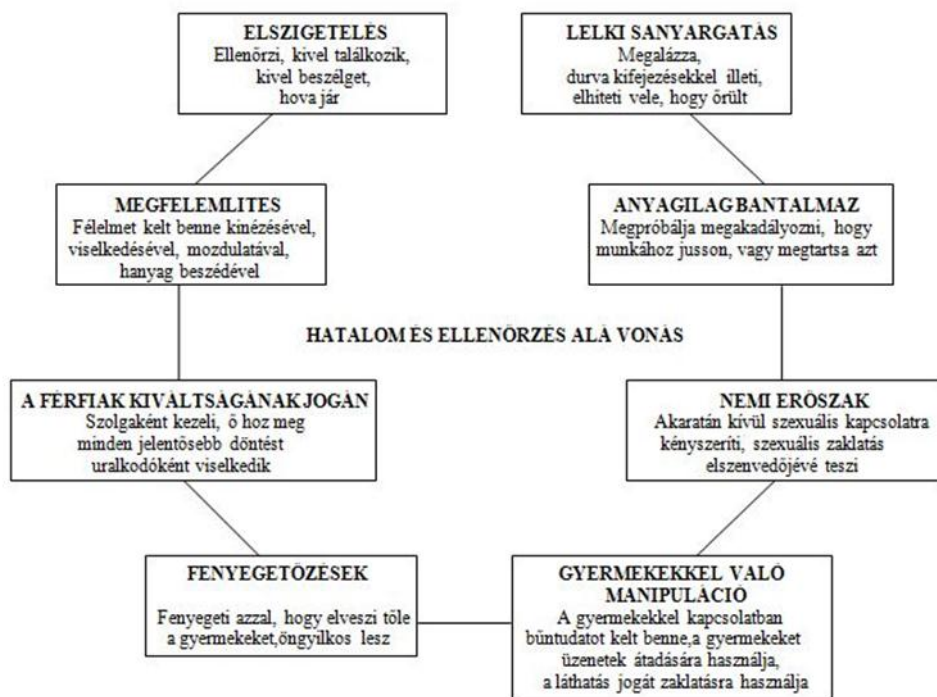
eleme csupán a házasságra, a fogalom kiterjesztése más együttélési formákra is megfontolandó.

- A családon belüli erőszak nem csak büntetőjogi szankciórendszerrel kell, hogy rendelkezzen, hanem az állam elsődleges intézményvédelmi kötelezettsége alapján a család megóvása elsődleges feladat.
- A védelmi rendszer kialakítása tekintetében azonban mérlegelni kell a magánszféra érzékeny határmezsgyét, és azt csak a megengedett esetekben lehet átlépni az egyének védelmében, tekintettel nem csak jogi, de erkölcsi normákra is.

Reményeim szerint a jelenleg zajló jogalkotási folyamatok eredményeképpen az általam is felvetett szabályozási és védelmi rendszer reflektál ezen szempontokra és hatékony jogvédelmet biztosít a bántalmazottak széles köre számára.

1. Melléklet

A nők bántalmazása „kerék” - Hatalom és ellenőrzés

1. ábra: A nők bántalmazásának fázisai és körforgása

(Forrás: Alföldi Ágnes Dóra: A családon belüli erőszak problematikája a XXI. századi Magyarországon, Magyar Tudomány, 8/2011, 959)

Irodalomjegyzék

Felhasznált irodalom:

Alföldi Ágnes Dóra: A családon belüli erőszak problematikája a XXI. századi Magyarországon, Magyar Tudomány 8/2011.

Hegedűs Andrea: Családi jog (Egyetemi jegyzet), Kis-Ker Bt., Szeged, 2011

Farkas Péter: Családszociológia és gyermekvédelem, PPKE-BTK, Budapest, 2000

Morvai Krisztina: Terror a családban – A feleségbántalmazás és a jog, Kossuth Kiadó, 2003

Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, HVG Orac, Budapest, 2008

C. H. Kempe – F. N. Silverman – B F. Steele – W. Droegemueller – H. K.Silver: „The Battered-Child Syndrome”, Journal of the American Medical Association, 1962

Tamási Erzsébet: A családon belüli erőszakról, csendesebb, szentségtörő módon, Esély 2003

Almási Antal: Magyar magánjog II. - Családi jog, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 1940

Lábady Tamás: A család, mint elsődleges és természetes - természetjogi - közösség. A család-gyermek-családpolitika és a társadalom jövője. A Szociális és Családügyi Minisztérium által szervezett konferencia-előadásának anyaga

Tóth Olga: Erőszak a családban. TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok, 12. 1999.

Morvai Krisztina: A családon belüli erőszakkal szembeni határozott állami fellépésért, 3/2004, Fundamentum, 150.

Herczog Mária: Ki védi meg gyermekeinket? Család, gyermek, ifjúság 6. 1997.

Gárdos-Orosz Fruzsina: Alapjogok korlátozása. Jakab András (szerk.): Az Alkotmány kommentárja. Századvég, Budapest, 2009.

Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

Tóth Gábor Attila (szerk.): Emberi jogok. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

Herczog Mária: A gyermekvédelem dilemmái. Budapest, Pont, 1997

Felhasznált internetes források:

Alföldi Ágnes Dóra: A családon belüli erőszak megítélése és megelőzésének eszközei a magyar és az európai uniós jogban (Jogelméleti Szemle)
<http://jesz.ajk.elte.hu/alfoldi47.html>

dr. Galajda Ágnes: A családon belüli erőszak kérdések megközelítése
http://www.bironokegyesulete.hu/.../Dr__Galajda_Agnesxx_A_csaladon_beluli_eroszak_kerd_esenek_megkozelitese.doc

Fazekas Mária: Volt-e hatása a gazdasági válságnak az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat hívásadataira?
http://www.ncsszi.hu/download.php?file_id=282

Varga Betti: Tényleg megvédik-e a családokat?
http://www.komment.hu/tartalom/20100913-velemeney-a-csaladon-beluli-eroszakkal-a-politika-nem-foglalkozik.html?SYSref=NONE&cmnt_page=1

<http://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/fra-factsheet-violenceagainstwomen-hu.pdf>
(2012. 11. 28.)
<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm> (2012. 11. 28.)
<http://fra.europa.eu/en> (2012. 11. 28.)

<http://www.stop.hu/belfold/felmillio-aldozat-kampany-indult-a-noket-ero-eroszak-ellen/782523/>
<http://www.gyermekbantalmazas.hu/celcsoportok/szakembereknek/category/szakembereknek/9-Gyermekbantalmazas>
<http://www.nane.hu/eroszak/vaw/tenyektevhitek.html>
<http://nokjoga.hu/book/export/html/266>
<http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a396.pdf>
<http://mno.hu/csaladhalo/unicef-gyermekbantalmazas-jog-es-buntudat-1118617>
http://divany.hu/eletmod/2012/12/02/csaladon_beluli_eroszak/
<http://www.kormany.hu/hu/kozigazgatasi-es-igazsagugyi-miniszterium/hirek/osszefogas-kell-a-gyermekbantalmazasokra-valo-figyelemfelkeltesben>
<http://alairas.atw.hu/>
http://mandiner.hu/cikk/20120915_meg_az_iden_onallo_tenyallas_lehet_a_parkapcsolati_ero_szak
<http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/hirek/a-csaladon-beluli-eroszak-minden-formaja-elfogadhatatlan>

Felhasznált nemzetközi szerződések, jogszabályok és AB határozatok:

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (angol eredetiben)

<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=hng>

1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

Második erőszak elleni védelemről szóló törvény (Ausztria) (Zweites Gewaltschutzgesetz – 2. GeSchG, NR: GP XXIV IA 271/A AB 106 S. 16. BR: 8072 AB 8085 S. 768.)

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről

2009. évi LXXII. törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról

T/6958/69. sz. módosító javaslat (2012. május 25.)

<http://www.parlament.hu/irom39/06958/06958-0069.pdf> (2012. 11. 28.)

56/1994. (XI. 10.) ABH

36/1992. (VI. 10.) ABH

46/1991. (XII. 17.) ABH

52/1997. (X. 14.) ABH

8/1990. (IV. 23.) ABH